

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALACAKAYA (ELAZIĞ) İLÇESİ'NİN
BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI
Sefa GÜZELOCAK
Yüksek Lisans Tezi
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
Türkiye Coğrafya Programı
KASIM 2024

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ALACAKAYA (ELAZIĞ) İLÇESİ'NİN BEŞERİ VE
EKONOMİK COĞRAFYASI

Hazırlayan
Sefa GÜZELOCAK

Danışman
Prof. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN

ELAZIĞ-2024

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı:	ALACAKAYA (ELAZIĞ) İLÇESİ'NİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI
Yazarı:	Sefa GÜZELOCAK
Tez Öneri	
Tarihi:	
Savunma Tarihi:	

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: Prof. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN

Başkan:

Üye:

Üye:

Üye:

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında
tescillenmiştir.

Prof. Dr. Ahmet AKSIN

Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım ALACAKAYA (ELAZIĞ) İLÇESİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI Başlıklı Yüksek Lisans Tezimin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

.....2024

Sefa GÜZELOCAK

ÖN SÖZ

Çalışma alanına ve bilim dünyasına faydalı olabilmesi bu çalışmanın asıl hedefini oluşturmaktadır. Alacakaya'nın konu alındığı bu çalışma coğrafi bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Sahadaki doğal ve beşeri çevre arasındaki ilişki incelenerek “Alacakaya İlçenin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” isimli bu çalışma bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı, İlçenin kuruluşunu ve gelişmesini nedenleriyle birlikte açıklamak ve sahip olduğu nüfus, yerleşme ekonomik ve sosyal yapı gibi özelliklerini detaylı bir şekilde inceleyerek coğrafi bir çerçevede açıklamaktır.

Yüksek lisans tezimde çalışmamda çok değerli katkı ve görüşlerinden yararlandığım değerli hocam Prof. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN'a ve bölüm hocalarına çok teşekkür ederim. Çalışma sürecince bilgi ve görüşlerinden istifade ettiğim Dr. Emrah TÜRKOĞLU ve Yüksek Lisans Öğrencisi Enes KUŞ'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam da veri teminin de yardımcı olan, Alacakaya Belediyesi ile İlçe Emniyet Amirliği personellerine ve yöre halkına sonsuz teşekkür ederim.

Çalışma süreci boyunca hep yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen sevgili eşime, oğluma ve aileme çok teşekkür ederim.

Sefa GÜZELOCAK
ELAZIĞ 2024

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
TABLolar LİSTESİ	VII
HARİTALAR LİSTESİ.....	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ	IX
FOTOLAR LİSTESİ.....	X
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırma Sahasının Yeri Sınırları ve Başlıca Özellikleri	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Hedefi	3
1.3. Araştırmanın Metodolojisi	3
1.3. Önceki Çalışmalar	4
2.ALACAKAYA’NIN DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ.....	5
2.1. Jeolojik Özellikleri.....	5
2.2. Yeryüzü Şekilleri	6
2.3. İklim Özellikleri	8
2.3. Toprak ve Bitki Örtüsü	9
2.4. Hidrografiya Özellikleri.....	10
3. ALACAKAYA’NIN NÜFUS COĞRAFYASI	12
3.1.Nüfusun Gelişimi.....	12
3.2.Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı.....	15
3.3.Nüfusun Dağılışı.....	19
3.4. Nüfusun Yoğunluğu.....	22
3.5.Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Bölünüşü	23
3.6.Göçler	25
3.6.1.Alacakaya’nın Aldığı Göç	26
3.6.2.Alacakaya’nın Verdiği Göç	26
4.ALACAKAYA’NIN YERLEŞME COĞRAFYASI	27
4.1. Yerleşmenin Tarihçesi	27
4.2. Yerleşme Üzerinde Etkili Olan Faktörler	29
4.3. Meskenler	30
4.4. Alacakaya’nın Kuruluş ve Gelişmesi.....	35
4.5. Alacakaya’nın İdari Fonksiyonel Özellikleri	35
4.6. Alacakaya’nın Ticari Fonksiyonu.....	41
4.7. Alacakaya’nın Ulaşım Fonksiyonu.....	44
4.8. Alacakaya’nın Turizm Fonksiyonu	45
4.9. Alacakaya’nın Eğitim Fonksiyonu	47
4.10. Alacakaya’nın Sağlık Fonksiyonu	51
5. ALACAKAYA’NIN EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	54
5.1. Tarım	54
5.2. Hayvancılık.....	56
5.2.1. Büyükbaş Hayvancılık	56
5.2.2. Küçükbaş Hayvancılık	57
5.2.3. Arıcılık	57
5.3. Madencilik.....	58

5.3.1. Krom	59
5.3.2. Mermer	63
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	67
KAYNAKÇA	68
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

Alacakaya (Elazığ) İlçesi'nin Beşeri Ve Ekonomik Coğrafyası

Sefa GÜZELOCAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

Türkiye Coğrafya Programı

Kasım 2024, Sayfa: X+69

Bu çalışmanın konusu, Elâzığ ilinin Alacakaya ilçesinin beşerî ve ekonomik coğrafya özellikleridir. Alacakaya ilçesi Elâzığ ilin doğusunda yer almaktadır. Elâzığ Bingöl karayolunun 50. km'sinde yer alan Alacakaya ilçesi, dağlık saha içinde düz tepelere kurulmuş küçük bir ilçedir. İlçe ilk nüfuslanma dönemi olarak 1935 yılında Etibank tarafından kurulan işletmeler vasıtasıyla gerçekleşmiştir. 1935 sonrası işletmelerin kurulması ile ilçe nüfus artmış ve küçük bir yerleşim birimi haline gelmiştir. Krom madeninin bölgede işlenmesiyle birlikte 1986 yılına kadar Elazığ'ın maden ilçesine bağlı bir köy statüsünde yer alan Alacakaya, 1986 yılında belde olmuştur. İdari yönden belde olan Alacakaya, 1990 yılında ilçe olmuştur. İlçe zengin yer altı kaynaklarına sahiptir. İlçede kromdan sonra en zengin yer altı kaynağı mermerdir. 1967 yılında Alacakaya ilçesinde mermer ocaklarının keşfi sonrası mermer işletme tesisleri kurulmuştur. 1984 yılında kurulan mermer işletme tesisleri ilçenin ikinci nüfuslanma dönemini oluşturduğu döneme karşılık gelmektedir. Alacakaya ilçesinin ekonomik fonksiyonunu günümüzde küçük iş yerleri ve mermercilik faaliyetleri oluşturmaktadır. Krom üretiminin ilçede durmasıyla birlikte ekonomik fonksiyonlarda gerileme yaşayan Alacakaya mermer üretimi ile bu açığı gidermeye çalışmıştır. İlçede 247 tane iş yerinde toplam 211 kişi çalışmaktadır. Alacakaya ilçesinin 1990 yılındaki toplam nüfusu 11.644 kişidir. Alacakaya'nın 2023 yılındaki nüfusu ise 6157 kişidir. İlçenin kuruluşu olan 1990 yılından sonra nüfus günümüze kadar azalış göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Alacakaya, Beşerî Coğrafya, Yerleşme, Ekonomi, Maden

ABSTRACT

Human And Economic Geography Of Alacakaya (Elâzığ) District

Sefa GÜZELOCAK

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Graduate School of Social Sciences

GEOGRAPHY

Department of Turkey Geography

November 2024, Page: X+69

The subject of this study is the human and economic geography of Alacakaya district of Elâzığ province. Alacakaya district is located in the east of Elâzığ province. Alacakaya district, located at the 50th km of Elâzığ Bingöl highway, is a small district built on flat hills in a mountainous area. The first population of the district was realised through the enterprises established by Etibank in 1935. After 1935, with the establishment of enterprises, the population of the district increased and became a small settlement. With the processing of chromium ore in the region, Alacakaya, which had the status of a village in Maden district of Elâzığ until 1986, became a town in 1986. Alacakaya, which was administratively a town, became a district in 1990. The district has rich underground resources. After chromium, the richest underground resource in the district is marble. In 1967, marble processing facilities were established after the discovery of marble quarries in Alacakaya district. Established in 1984, the marble processing facilities correspond to the period when the district formed the second population period. The economic function of Alacakaya district today consists of small workplaces and marble activities. With the cessation of chromium production in the district, Alacakaya, which experienced a decline in economic functions, tried to overcome this deficit with marble production. A total of 211 people work in 247 workplaces in the district. The total population of Alacakaya district in 1990 was 11.644 people. The population of Alacakaya in 2023 is 6157 people. After the establishment of the district in 1990, the population has been decreasing until today.

Keywords: Alacakaya, Human Geography, Settlement, Economy, Mining

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Alacakaya İlçesi'nin Aylık Maksimum Sıcaklık Değerleri (°C)	8
Tablo 2. Alacakaya İlçesi'nin Aylık Minimum Sıcaklık Değerleri (°C)	8
Tablo 3. Alacakaya İlçesi'nin Aylık Toplam Yağışı (mm=kg÷m ²)	8
Tablo 4. Elazığ İline Ait Meteorolojik İstatistikler	8
Tablo 5. Alacakaya'nın Nüfusu	13
Tablo 6. Alacakaya'da Nüfusun Ayrıntılı Yaş Grupları Dağılımı	18
Tablo 7. Alacakaya'da Mahallelerin Nüfusu	20
Tablo 8. Alacakaya Merkez ve Köy Nüfusları	21
Tablo 9. Alacakaya'da Ekonomik Faaliyet Kollarında Çalışan Kişi Sayısı	24
Tablo 10. Alacakaya'da Ekonomik Faaliyet Kollarında Çalışan Kişi Sayısı	25
Tablo 11. Alacakaya'ya Bağlı Köylerin Eski ve Yeni İsimleri	39
Tablo 12. Alacakaya'da Resmi Kurum ve Kuruluşlar	41
Tablo 13. Alacakaya'da bulunan okulların derslik-öğretmen-öğrenci sayıları	51
Tablo 14. Alacakaya'da Üretilen Ürünlerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları	55
Tablo 15. Alacakaya'da Üretilen Sebzelerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları	55
Tablo 16. Alacakaya'da Meyve Veren Ağaç Sayıları ve Üretim Miktarları	56
Tablo 17. Alacakaya'daki Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Sayıları	57
Tablo 18. Alacakaya'daki Mahallelere Göre Kovan Sayısı	57
Tablo 19. Alacakaya'daki Köylere Göre Kovan Sayısı	58
Tablo 20. Alacakaya İlçesinde Krom Ocakları ile Üretim Tesisleri	60
Tablo 21. Alacakaya İlçesinde Mermer Ocakları ile Üretim Tesisleri	63

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Alacakaya İlçesinin Yeri ve Konumu	1
Harita 2. Alacakaya ve Çevresinin Jeoloji Haritası.....	6
Harita 3. Alacakaya İlçesi'nin ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası	7
Harita 4. Alacakaya İlçesi'nin Hidrografi Haritası	11
Harita 5. Alacakaya'nın Nüfusunun Dağılışı	20
Harita 6. Alacakaya'nın Nüfusunun Dağılışı	21
Harita 7. Alacakaya'nın Nüfus Yoğunluğu Haritası	22
Harita 8. Alacakaya'nın Nüfus Yoğunluğu Haritası	23
Harita 9. Alacakaya İlçesinin Şehir İçi Arazi Kullanımı.....	36
Harita 10. Alacakaya İlçesinin Genel Arazi Kullanım Haritası	53
Harita 11. Alacakaya İlçesinin Genel Arazi Kullanımı	54
Harita 12. Elâzığ İli Maden Haritası	59
Harita 13. Türkiye Krom Yatakları Haritası	63
Harita 14. Türkiye Mermer Yatakları Haritası.....	65

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Alacakaya'nın Yıllara Göre Toplam Nüfusu	14
Grafik 2. Alacakaya'nın Yıllara Göre Şehir-Kır Nüfusu.....	14
Grafik 3. Alacakaya'nın Sayım Dönemlerine Göre Nüfus Artış Hızı Değişimi	15
Grafik 4. Alacakaya'nın Nüfus Piramidi	16
Grafik 5. Alacakaya İlçesinin Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	17
Grafik 6. Alacakaya İlçesinin Nüfusunun Yaş Yapılarına Göre Dağılım Oranları	17
Grafik 7. Alacakaya'da Nüfusun Cinsiyet Oranları	18
Grafik 8. Alacakaya'da Nüfusun Cinsiyet Oranları	19
Grafik 9. Alacakaya'da Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı.....	24
Grafik 10. Alacakaya'da Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı.....	25

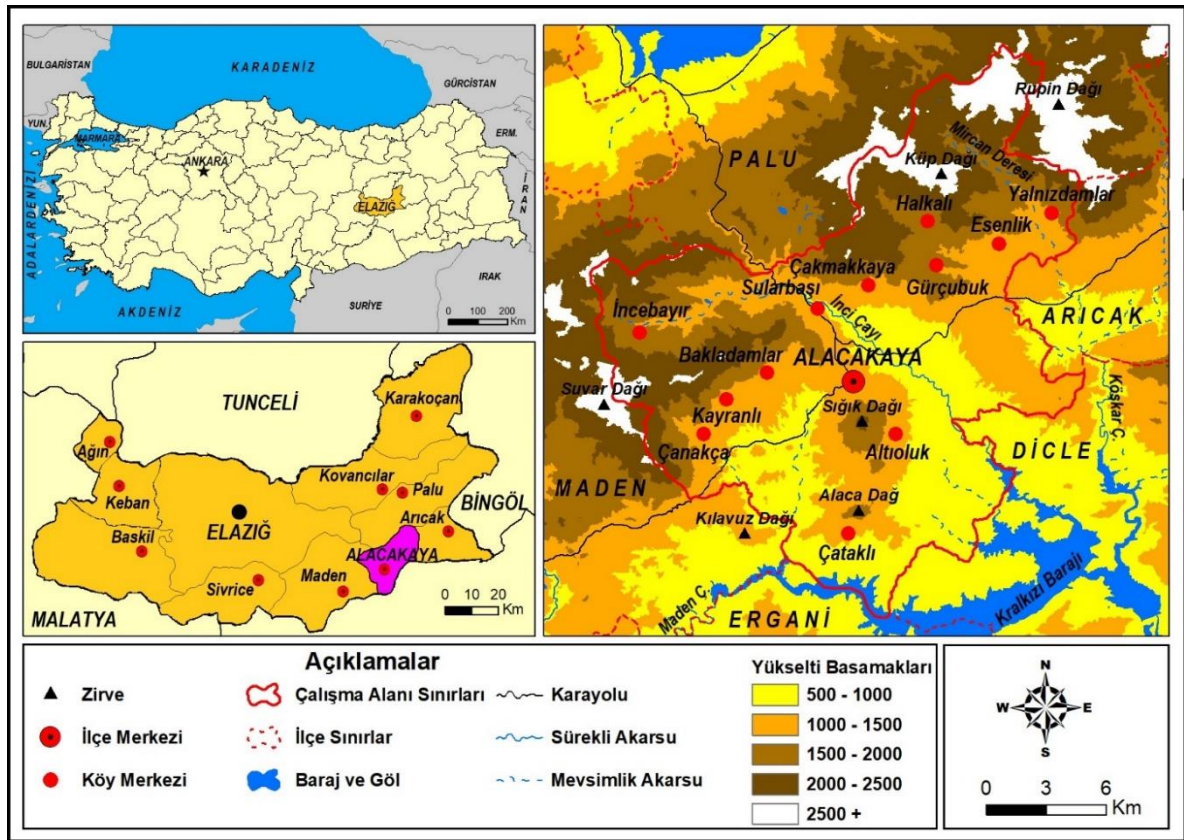
FOTOLAR LİSTESİ

Foto 1. Alacakaya Köyleri, Halkalı (A), Çataklı (B), Çakmakkaya (C)	2
Foto 2. Alacakaya Köylerinden Bir Görünüm	2
Foto 3. Çalışma Sahasındaki Meşe Ormanından Görünüm	10
Foto 4. Alacakaya İlçe Merkezinin Genel Görünümü	27
Foto 5. Altınçanak Mahallesi ve Maden Ocakları.....	29
Foto 6. Alacakaya Site Mahallesinin Yamaca Kurulmuş Görüntüsü	30
Foto 7. Alacakaya İlçe Merkezinde Eski Tip Evlerden Bir Görünüm	31
Foto 8. Mahmut YAŞLI Konutlarından Bir Görünüm	32
Foto 9. Beş (5) Katlı Polis Lojmanlarının Görünümü	33
Foto 10. Alacakaya Camii.....	33
Foto 11. Alacakaya Merkez Eski Camii Görünümü	34
Foto 12. Üç (3) Katlı Etikrom Lojmanları	34
Foto 13. Alacakaya Belediyesi.....	37
Foto 14. Ziraat Bankası	38
Foto 15. PTT	38
Foto 16. Alacakaya İlçe Merkezinde Bulunan Akaryakıt İstasyonu	39
Foto 17. Alacakaya Hükümet Konağı	40
Foto 18. Alacakaya İlçe Emniyet Amirliği	40
Foto 19. Alacakaya’da Bulunan Dükkanların Olduğu Caddeden Bir Görünüm	42
Foto 20. Alacakaya’da Bulunan Bir Market	42
Foto 21. A-101 Market Görünümü	43
Foto 22. SEÇ Market Görünümü	43
Foto 23. EKONOMA Market Görünümü	44
Foto 24. Arıcak- Alacakaya Yol Ayrımı.....	45
Foto 25. Sori Şelalesi Görünümü ve Taşkın Görüntüsü.....	46
Foto 26. Demirkapı Hanı	47
Foto 27. Şehit Piyade Çavuş Suat Çağlar İlkokulu	48
Foto 28. Alacakaya Ortaokulu ve Alacakaya İmam Hatip Ortaokulu.....	48
Foto 29. Alacakaya Mermer Cemil Yaşlı Çok Programlı Anadolu Lisesi	49
Foto 30. Öğretmenevi ve ASO (Akşam Sanat Okulu)	49
Foto 31. Halkalı İlkokulu ve Halkalı Ortaokulu	50
Foto 32. Çakmakkaya İlkokulu	50
Foto 33. Toplum Sağlığı Merkezi ve Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu	51
Foto 34. Alacakaya Merkez Aile Sağlığı Merkezi	52
Foto 35. Açık Alanda Krom Çıkaran İşçilerin Görünümü (İ,Çağiran)	60
Foto 36. Kromun Teleferik İle Taşınmasının Görünümü (İ,Çağiran)	61
Foto 37. Kovancılar (Yarımca) İlçesinde Bulunan Ferrokrom Fabrikasının Görünümü	62
Foto 38. Elâzığ Vişne Mermeri.....	64
Foto 39. Yeşil Mermer Örneği	65
Foto 40. Sarı Traverten Örneği	66

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Sahasının Yeri Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Araştırma sahası Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat bölümünde yer alır. Alacakaya idari olarak Elâzığ iline bağlıdır. Ulaşım açısından Alacakaya Elâzığ il merkezine 2 karayolu ile bağlanmaktadır. İlk güzergâh Maden ilçesi üzerinden bağlantıyı sağlayan 98 km’lik bir yoldur. Diğeri ise Elâzığ ilinin Güneydoğusunda Elâzığ-Bingöl karayolunun 50. kilometresinden yol ayrımının (Gülüşkür Köprüsü mevki) yaklaşık 35 km güneybatısına düşmektedir. Alacakaya’nın, batısında Maden İlçesi, kuzeyinde Palu, doğusunda Arıcak, güneyde ise Diyarbakır’ın Dicle ve Ergani ilçelerine komşudur. Alacakaya 39-40 doğu meridyenleri ve 38-39 kuzey paralellerinde yer almaktadır (Harita 1).

Harita 1. Alacakaya İlçesinin Yeri ve Konumu

Alacakaya ilçesi idari yönden 6 mahalle (Altınçanak, Altıoluk, Gülaman, Gündoğdu, Merkez, Sularbaşı) ve 10 Köye ayrılmaktadır. Bu köyler Bakladamlar, Halkalı (Foto 1 A), Çataklı (Foto 1 B), Çakmakkaya (Foto 1 C), Çanakça, Esenlik, Gürçubuk, İncebayır (Foto 2 A), Yalnızdamlar (Foto 2 B) ve Kayranlı (Foto 2 C)’dir.

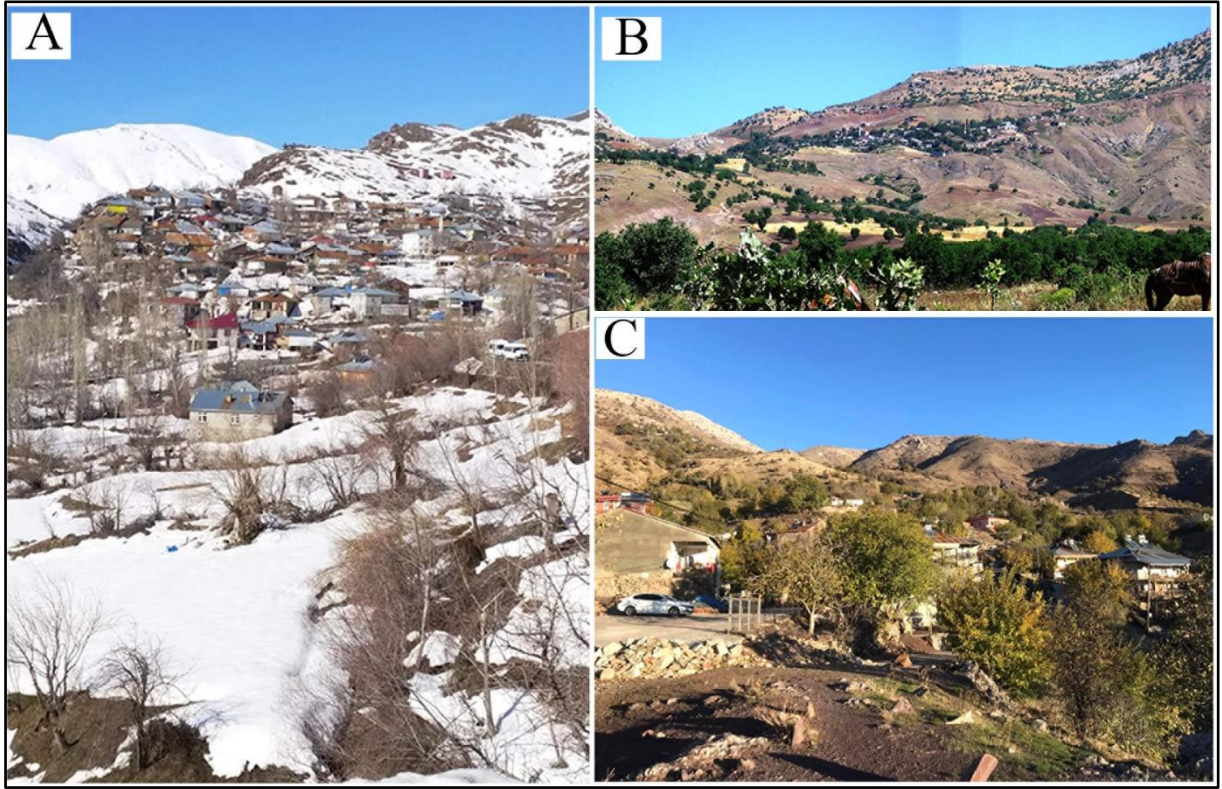

Foto 1. Alacakaya Köyleri, Halkalı (A), Çataklı (B), Çakmakkaya (C)

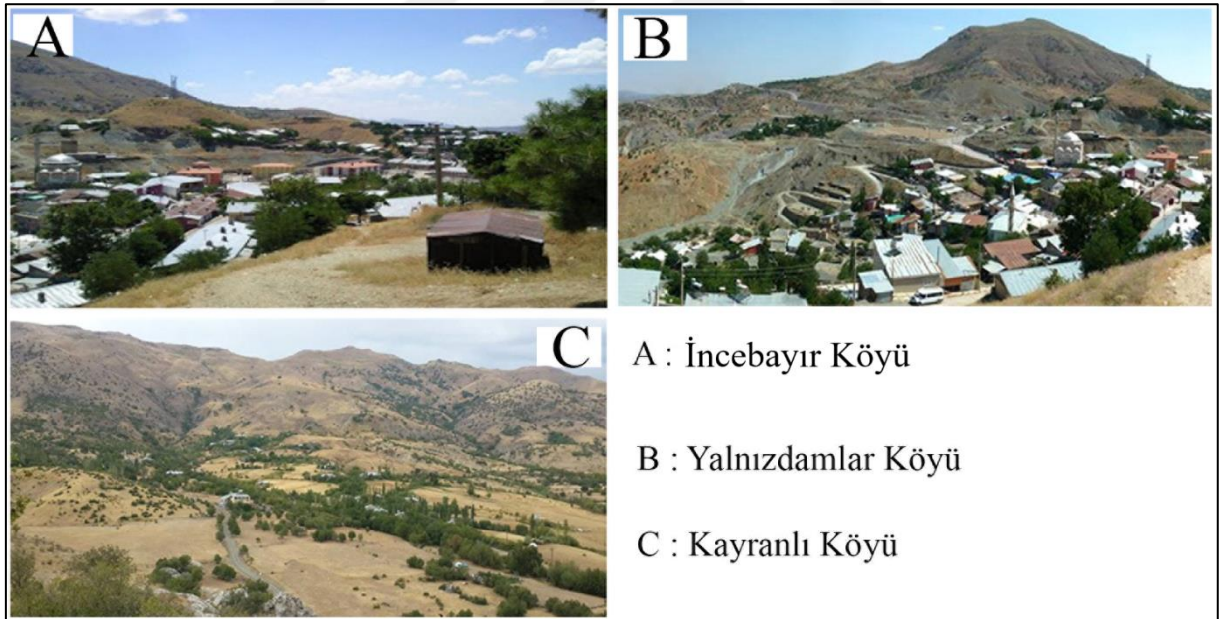

Foto 2. Alacakaya Köylerinden Bir Görünüm

Araştırma sahasının sınırlarını, Diyarbakır ve Elâzığ arasındaki engebeli arazi oluşturmaktadır. Alacakaya ilçesi Güneydoğu Toroslar dağ sistemi içerisinde bulunmakta ve sahanın dört tarafı dağlık kütlelerden oluşmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan araştırma sahasının iklimi ise, Doğu Anadolu Bölgesi'nin karakteristik karasal iklimidir. 1930'lu yıllarda küçük bir köy halinde olan Alacakaya, 20 Mayıs 1990 tarihinde ilçe statüsüne kavuşmuştur.

Çalışmanın ilk bölümü araştırma alanının yeri ve sınırları ile ilgili genel bilgilerden oluşmaktadır. İkinci bölüm doğal ortam özellikleri, üçüncü bölümde bölge nüfusuyla ilgili bilgilere yer verilip TÜİK'ten alınan veriler aracılığıyla nüfusun gelişim ve değişim süreci ile ilgili bilgiler verilmiş ve ilçedeki nüfusun dağılışı ve bu dağılışın sebep ve sonuçları açıklanmıştır. Dördüncü ve beşinci bölümlerde ise yerleşme ve ekonomik özellikler ile çalışma alanının çerçevesinde doğal ve beşerî ortamın bölgede meydana getirdiği sonuçlar açıklanmıştır. Alacakaya ilçesinin nüfusun dağılışı, yerleşmeyi meydana getiren etmenler, ekonomik özellikleri belirleyen faktörler, elde edilen bilgiler çerçevesinde coğrafi metodoloji ile izah edilmiştir. Bu faktörlerden yola çıkarak ilçenin kuruluş yeri, gelişmesi ve ilçedeki yeraltı kaynaklarının yerleşmenin üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Hedefi

Herhangi bir konuda yapılması planlanan bir coğrafya araştırmasında ilk yapılması gereken araştırma sorusunun belirlenmesidir. Zira araştırma sorusu gidilecek ilk hedeftir ve hedef belirlemeden işe koyulmak mümkün değildir. Lakin araştırma sorusundan önce hangi konuda araştırma yapılacağı belirlenmelidir (Gümüşçü, 2012, s. 373). Bütünü anlamak ve bütün içerisindeki parçaları gerek kendi aralarında gerekse bütün ile ilişkilendirmek coğrafya biliminin temel görüşüdür. Kısacası temel amaç yerleşim bölgesine ait olan özellikleri gerek çevresinden ayrı gerekse çevresi ile beraber açıklamaktır.

Araştırma sahası ile ilgili gerekli araştırmalar yapıldıktan sonra Elâziğ ve çevresi ile ilgili birçok beşerî ve ekonomik coğrafya çalışmaları bulunmaktadır. Ancak Alacakaya'nın beşerî ve ekonomik coğrafya biliminde araştırma konusu olarak seçilmediği belirlenmiştir. Bu nedenle beşerî ve ekonomik coğrafya çalışması için yeni bir çalışma sahası olarak Alacakaya tercih edilmiştir ve bilim dünyasına katkı sağlayacağı öngörülmüştür. Araştırma sahanın bulunduğu coğrafi konum sebebiyle nüfus, yerleşme ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak ilçenin genel özelliklerinin belirtilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışmanın temel amacı Alacakaya ilçesinin ekonomik, beşerî özelliklerini nüfusun gelişimini ve özelliklerini demografik analiz yöntemiyle incelemektir. Bu nedenle çalışma alanında bu sorulara aranan yanıtlar şu şekildedir;

- ❖ Alacakaya ilçesinin coğrafyasını neler oluşturur ve coğrafyanın beşerî ve ekonomik anlamda sahadaki yansımaları nelerdir?
- ❖ Alacakaya ilçesinin nüfusunun dinamikleri nelerdir? Sahadaki insan varlığının ilçesinin çehresini oluşturmasında ne gibi etkileri vardır, bu bakımdan ilçenin coğrafya özellikleri ve nüfus etkileşimi ne nasıldır?
- ❖ Sahanın coğrafi özellikleri nüfusa nasıl bir yerleşme düzeneği ve ekonomik faaliyet alanı sağlamaktadır? Bunun üzerindeki ekonomik faaliyetlerden hangileri etkilidir?

Çalışma alanının bulunduğu yeri değerlendirebilmek için alanın bulunduğu konum açıklanarak ve ilçenin kuruluşuna katkısı olan doğal ve beşerî etkenler günümüze kadar olan süreç içerisinde açıklanacaktır.

1.3. Araştırmanın Metodolojisi

Coğrafyacılar olarak çalışma sahasının geleceğe yönelik gelişimi ile ilgili öngörülerde bulunarak daha özgün bir hal alması hedeflenmektedir. Analitik olarak coğrafya çalışmalarında bulunan sonuçları birbirleriyle ilişkilendirerek sentezci bir tavırla bütünleştirmek ve bilimsel bir çalışma haline getirmek temel amaçtır. Araştırma neticesinde elde edilen coğrafi verilerin coğrafya

biliminin kurallarına bağlı kalarak doğal ve beşerî ortam etkileşimi bağlamında planlamaya bağlı kalarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Özçağlar, 2009; 16).

Coğrafyanın temel ilkelerinden olan nedensellik ve dağılış ilkesi çalışmanın genelinde kullanılmış ve elde edilen veriler çalışmanın genel akışındaki konuların birbirine bağlayan neden-sonuç ilişkisi örgüsünde kendini göstermektedir. Ayrıca Alacakaya ilçesinde yapılabilecek saha çalışması sonucunda elde edilen nitel veriler CBS ortamında sayısallaştırılıp haritalar oluşturulmuştur. TÜİK'ten nüfus verileri alınarak tematik haritalar oluşturulmuştur. Bu nedenle çalışma da nitel ve nicel yöntemler kullanılarak *karma desen modeli yöntemi* kullanılmıştır.

Bu çalışmada ise, haritalar, tablolar ve grafikler oluşturulmuştur. Araştırmada kaynak temin etme ve kaynak tarama bakımından öncelikle doküman analizi yapılarak saha ve konuya yönelik literatür taraması yapılmıştır. Araştırma çalışmasına başlarken, alan incelemelerinden önce konumuz ile ilgili olarak literatür taraması yapılmış ve çalışma sahası ile ilgili genel bilgiler elde edilmiştir. Literatür taraması sırasında çeşitli haritalar elde edilerek çalışma sahasının çeşitli özellikleri hakkında ön bilgiler sağlanmıştır. Çalışmalarda izlenen yolun bir kısmını arazi incelemesi ve burada yapılan gözlemler oluşturmaktadır. Bütün literatür, gerekli olan istatistiki veriler ve haritalar elde edildikten sonra masa başı çalışmalarına geçilmiştir.

1.3. Önceki Çalışmalar

Goral (2018), “Keban (Elâzığ)'ın Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası” adlı yüksek lisans tezinde Keban ilçesinin coğrafi özellikleri ele alarak Keban ilçesinin beşerî ve ekonomik coğrafyasını ortaya koymayı amaçlamıştır.

Çağlıyan (2002), “Akçadağ (Malatya) İlçesinin Coğrafyası” adlı doktora çalışmasında, Akçadağ ilçesinin, beşerî ve ekonomik coğrafya özelliklerinden, Baskil'in fiziki coğrafya özellikleri, nüfusu, yerleşmesi ve ekonomik coğrafya özelliklerini açıklamıştır.

Güner (2012), “Pütürge İlçesi'nin (Malatya) Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası” doktora çalışmasında Pütürge ilçesinin beşerî ve ekonomik coğrafyasının fiziki coğrafya özellikleri, yerleşmesi, nüfusu, ulaşımı ve genel ekonomik özellikleri üzerinde durmuştur.

Şimşek (2019), “Arıcak (Elâzığ)'ın Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası” adlı yüksek lisans tezinde Arıcak ilçesinin coğrafi özellikleri ele alarak Arıcak ilçesinin beşerî ve ekonomik coğrafyasını ortaya koymayı amaçlamıştır.

Demiroğlu (2018), “Alacakaya ilçesi (Elazığ) ve yakın çevresinin yeraltı kaynakları ve bunların kullanım durumu” adlı yüksek lisans tezinde Alacakaya ilçesinin yeraltı kaynakları üzerinde durulmuştur.

Polat, (2014). “Alacakaya (Guleman, Elazığ) Cr Yatakları ve Koçali (Adıyaman) Cu Cevherleşmeleri Yakınında Dere Kumu Jeokimyası”, adlı yüksek lisans tezinde Türkiye'nin güney ve doğusunda (Guleman) yer alan iki farklı cevherleşme ve tarım alanları civarındaki dere sedimentlerindeki toplam element konsantrasyonu ve kirlilik düzeyleri üzerinde durulmuştur.

Yiğit, (2002), “Güneydoğu Toroslar'ın Yöresel Etüdü” isimli makalesinde Alacakaya ilçesini de içine alan Güneydoğu Anadolu platoları kuzeyini çevreleyecek biçimde bir yay çizen Güneydoğu Torosları ele almıştır. Ayrıca bu çalışmada Yiğit, Güneydoğu Toroslar Yöresinin bir alt yöresi olan Maden Dağları alt yöresi içerisinde Alacakaya'yı anlatmaktadır.

Dursun, (2010), “Batı ve Doğu Kef (Guleman-Elazığ) Krom Yataklarının Mineralojisi Ve Jeokimyası” adlı çalışmasında Alacakaya İlçesinin jeolojik formasyonlarını sınıflandırması üzerinde durmuş ve genel jeolojisi hakkında bilgiler verilmiştir.

2.ALACAKAYA’NIN DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ

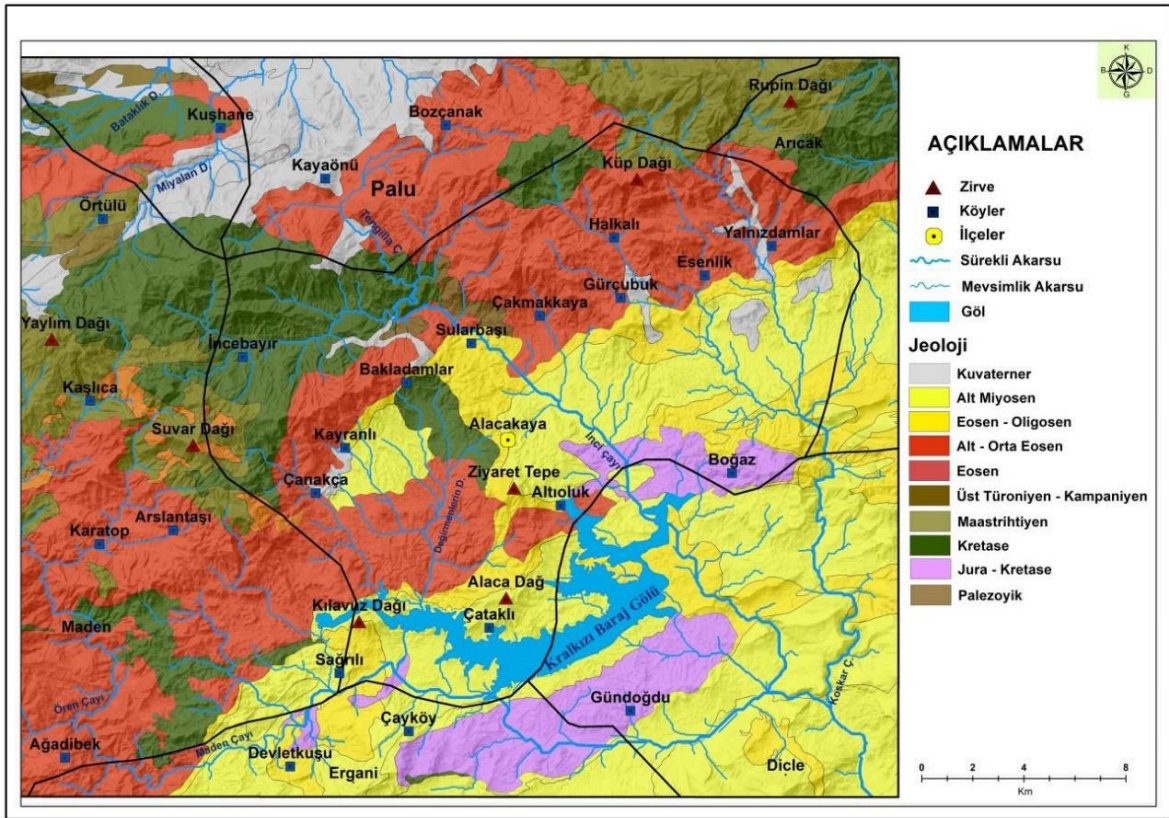
2.1. Jeolojik Özellikleri

Alacakaya bölgesi Türkiye’nin önemli tektonik yapılarından biri olan Güneydoğu Anadolu bindirme kuşağı üzerinde yer alması nedeniyle bölgedeki kayalar çoğunlukla alloktondur (Özsoy, 2001). Otokton birim olarak Dicle formasyonu (Alt Miyosen); allokton birimler olarak Guleman grubu (Jura–Alt Kretase), Hazar karmaşığı (Üst Meastrihtyen–Alt Eosen) ve Maden karmaşığı (Orta Eosen) bulunmaktadır (Demiroğlu, 2018, s.9).

Araştırma alanı Doğu Anadolu Bölgesi’nin güneybatısında, Yukarı Fırat Bölümü olarak ayrılmış saha içerisinde; Alp-Himalaya kıvrım kuşağının Güney Doğu Toroslar üzerinde yer almakta, 1. Jeolojik zamandan (Paleozoyikten) 4. jeolojik zamana (Kuvaternere) kadar olan dönemlere ait farklı yaşlarda metamorfik, magmatik, tortul ve volkanik kayaları içermektedir (Demiroğlu, 2018, s. 9). Bu kayaç formasyonları,

- Paleozoyik: çalışma alanımızın en yaşlı birimini Paleozoyik arazileri oluşturmaktadır. Bu araziler çalışma sahamızın Kuzey doğusunda az bir alanı oluşturmaktadır (Harita: 5).
- Jura –Kretase: Jura–Kretase dönemine ait araziler çalışma sahasında Gündoğdu köyü çevreleri ile Boğaz köyünün kuzeyinde karşımıza çıkmaktadır.
- Kretase: Çalışma alanında Kretase yaşlı arazilere İncebayır köyünün olduğu bölge ile Maden ilçesinin bulunduğu alan Bakladamlar ve Arıcak bölgesinde rastlanmaktadır
- Maastricht’e: Harami Formasyonu Adıyaman ili Gölbaşı ilçesi kuzeyinde Harami köyü yakınlarında Erdoğan (1974) tarafından tanımlanmıştır. Araştırma sahasında geniş bir alan kaplayan Maastrichtyen arazisi inceleme alanının batısında Suvar Dağı Kaşlıca köyü ile Örtülü köylerinin bulunduğu alanlarda karşımıza çıkmaktadır (Harita 2).

Kuvaterner: Alacakaya ve yakın çevresinde en genç birimleri kuvaterner yaşlı alüvyonlar oluşturmuştur. Araştırma sahasının kuzeyinde yer alan kuvaternere ait alüvyonlar Kayaönü, Bozcanak ve Kuşhane arasındaki bölgede uzanış göstermektedir. Çalışma alanındaki Kuvaterner birimleri; eski alüvyonlar ve birikinti yelpazeleri (Pleyistosen), etek döküntüleri ve güncel taşkın yataklarını işgal eden yeni alüvyonlar (Holosen) halinde görülürler (Harita 2).

Harita 2. Alacakaya ve Çevresinin Jeoloji Haritası (Demiroğlu, 2018).

2.2. Yeryüzü Şekilleri

Çalışma sahasının içinde yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesinin %70'den fazlası 1500-2000 metrelik yükseltiler arasında yer alan düzlükler ve plato şeklindedir. Alanımız Doğu Anadolu Bölgesinin dört bölümünden biri olan Yukarı Fırat Bölümünde bulunmaktadır. Bu bölümün kendi içerisinde bir duvar gibi yükselen Güneydoğu Toroslar yöresine dahildir.

Güneydoğu Toroslar sıra dağlarının iki uçta 2500 metreyi aşan yükseltisi orta kısmına doğru azalarak 2000 metreyi bulur. Bu kısımda en büyük yükseltileri oluşturan Karaoğlan (2200 m.), Hazar Baba (2347 m.), Mastar Dağı (2171m), Akdağ (2417 m.) 2.000 metrenin üzerine çıkan yükseltileri oluştururlar. Çalışma sahamız Güneydoğu Torosların en çok alçaldığı ve en çok daraldığı bir boğaz alanına karşılık gelir. Güneydoğu Torosların Fırat ve Dicle vadileri arasında bulunan bu orta kesimi birbirine paralel dört dağlık alan ile iki depresyon alanından oluşur.

1-Kuşakçı-Çelemlik-Mastar Dağları: Hazar Gölünü kuzeyden çevreleyen dağlık alan batıda Karga Dağları ile başlar ve doğuya doğru Kuşakçı-Çelemlik ve Mastar Dağları olarak devam eder. 1.600 metrenin üzerinde yükselti değeri gösteren tepelik alan Kuşakçı Kütlesi üzerinde 1.700 metreye kadar tepelik bir alan görünümü gösterir. Çelemlik Dağı üzerinde yükselti 1.450 metreye kadar düşer. Mastar Dağı üzerinde ise 2.171 metreye kadar ulaşır.

2- Mastar Dağının güneyinde Alacakaya dağlık sahası yer alır. Alacakaya Kütlesi üzerinde 2.000 metrenin üzerine çıkan tepelere rastlanmaktadır (Ziyaret Tepesi: 2.117 m.). Alacakaya dağlık sahasını oluşturan formasyonlar Bitlis-Pütürge masifi üzerine tektonik olarak yerleşmiştir (Bingöl, 1986; 5). Bu alan güneye doğru 1.250 metrelere kadar inen derelerle parçalanmış bir depresyon karakterindedir.

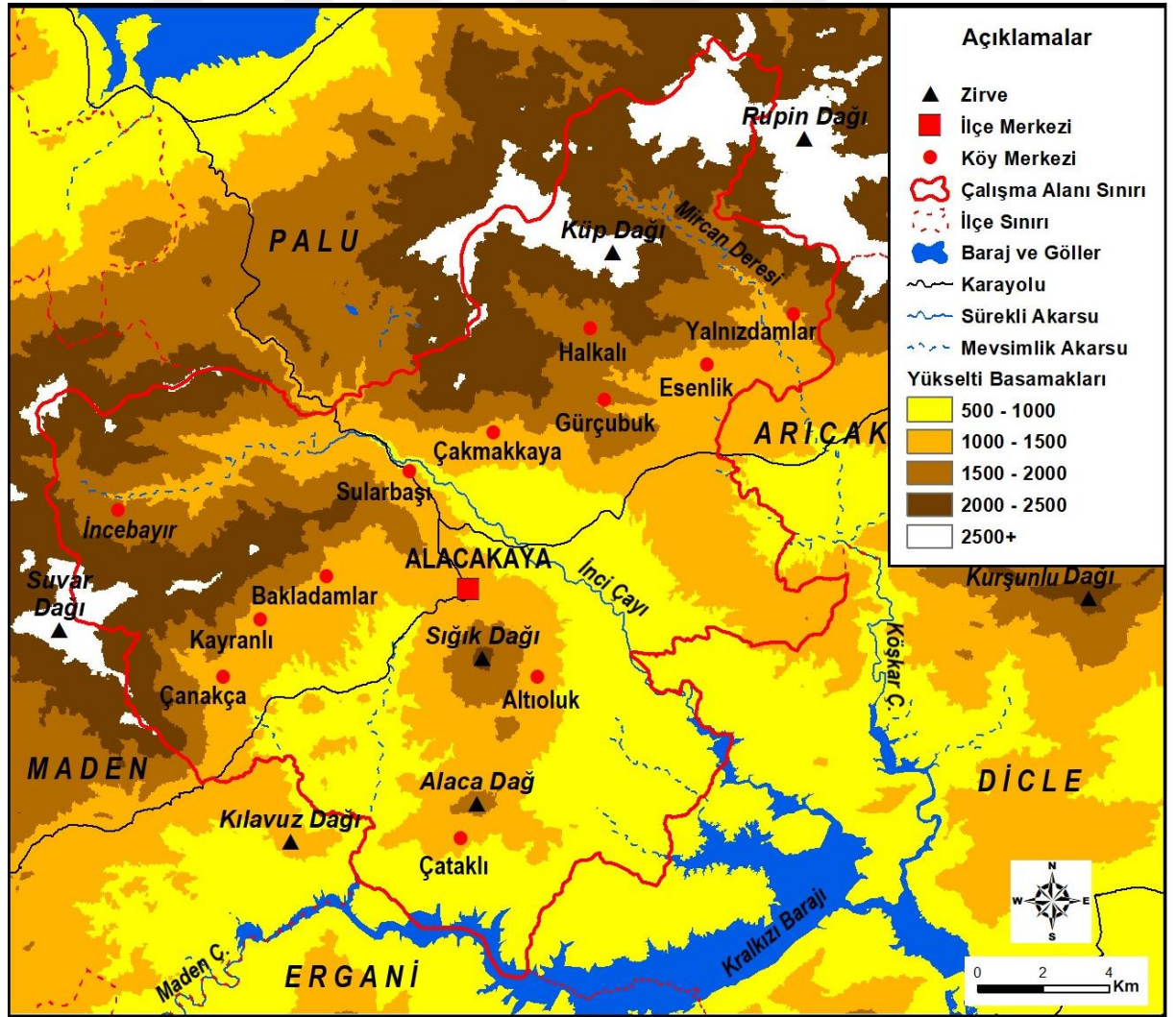
3- Hazar Gölü Depresyonu: Güneybatı-Kuzeydoğu yönlü bir depresyondur. Güneydoğu Torosların oluşumuna sebep olan kıvrımlarla meydana gelmiş bir senklinale karşılık gelir. Yaklaşık 40 km. uzunluğunda, 5-6 km genişliğinde, yaklaşık 150 kilometrekarelik alana karşılık gelir. Dağlık kütlelerdeki yükselmeye bağlı olarak hızlanan erozyon sonucunda taşınan materyal göl kıyısında birikerek delta, birikinti koni ve yelpazelerin gelişmesini sağlamıştır (Yiğit-1994, 15).

4- Hazar-Yayılım-Akdağ Sıradağları: Hazar Gölü ve Behrimaz Havzası arasında yer alan, batıda Karaoğlan Dağının uzantısı olarak devam eder. Güneybatı-Kuzeydoğu yönünde uzanır. En yüksek noktasını Gökçen Tepesi (2347 m.) oluşturur. Dicle Irmağının başladığı boğaza kadar devam eder. Buradan itibaren Yayılım Dağı başlar. Bu dağın uzantısından oluşan sırtlar derin vadilerle kazınmıştır. Daha sonra Akdağlar başlar. Bu dağlar Alacakaya grubu formasyonlarıyla devam eder.

5-Behrimaz ve Çitli Depresyonları: Tektonik kökenli havzalardır. Hazar Dağları ve Maden Dağları arasında uzanan depresyon alanına karşılık gelir.

6-Maden Dağları: Fırat Nehri ile Dicle Nehri arasında uzanır. GB-KD yönlü bir uzanışı vardır. Batıdan doğuya doğru gidildikçe alçalmaktadır. Dicle Vadisinde Yayılım Dağlarıyla birleşir.

Kısaca belirttiğimiz yeryüzü şekillerinin uzanışı hâkim olarak güneybatı-kuzeydoğu yönlü olup tektonik hatlara paralellik gösterir. Bu alanda Doğu Anadolu Fay hattı üç kırık sistemi halinde uzanır. Bu kırık sistemine Behrimaz ve Çitli Havzalarının güneyinde rastlanır (Harita 3).

Harita 3. Alacakaya İlçesi'nin ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası

2.3. İklim Özellikleri

Ülkemizde senelik ve aylık yağış miktarları bulunulan bölgenin coğrafi koşullarına göre bölgeden bölgeye, muhitten muhite farklılık gösterir (Çağlıyan, Ayhan, 2018).

Araştırma sahamızın da içinde yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesi'nin genel iklim özelliği gösteren karasal iklimdir. Bölgenin diğer kesimlerine oranla daha az karasal olan Yukarı Fırat Bölümü ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi iklimi arasında bir geçiş sahasında yer alan araştırma alanımızın iklimi, bir taraftan ana özellikleriyle her iki iklimin karakterlerini taşıırken diğer taraftan mikro ölçekte kendine özgü şartlar gösterir. Sıcaklık rejimi bakımından, haziran-eylül arasında dört aylık yaz mevsimi, kasım ortalarından mart sonlarına kadar süren aylık kış mevsimi ile 1,5-2 aylık bahar mevsimi belirir (Tablo 1-2). Alacakaya çevresi dağlık bir kütleye karşılık geldiği için karasal iklim bu kesimde daha fazla görülmektedir. Kış ayları daha soğuk ve kar yağışlı olarak geçmektedir. Alacakaya İlçesi en fazla yağışı bahar ayında almaktadır (Tablo 3).

Tablo 1. Alacakaya İlçesi'nin Aylık Maksimum Sıcaklık Değerleri (°C) (2023-2024)

Yıl/Ay	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2023	13.2	14.0	19.2	25.9	26.7	34.2	37.8	39.5	36.0	25.2	22.9	13.6
2024	11.5	13.5	23.3	29.7	29.4	37.8	35.4					

Tablo 2. Alacakaya İlçesi'nin Aylık Minimum Sıcaklık Değerleri (°C) (2023-2024)

Yıl/Ay	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2023	-3.5	-6.7	-2.1	0.1	0.0	14.7	17.6	19.8	16.1	9.7	-0.3	-0.6
2024	-3.4	-3.6	-1.7	7.9	7.4	15.6	18.4					

Tablo 3. Alacakaya İlçesi'nin Aylık Toplam Yağışı (mm=kg÷m²) (2023-2024)

Yıl/Ay	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2023	20.6	64.6	283.4	179.3	70.4	2.9	0.2	5.3	1.3	24.2	175.5	169.4
2024	46.6	32.5	85.0	49.1	46.2	0.3	0.2					

Tablo 4. Elazığ İline Ait Meteorolojik İstatistikler (1939-2022)

Aylar Parametre	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ortalama Sıcaklık °C	-0.8	0.7	5.6	11.9	17.2	22.8	27.2	26.9	22	15	7.5	1.7	13.2
Ortalama En Yüksek Sıcaklık °C	3.0	5.1	10.9	17.8	23.7	29.8	34.3	34.3	9.5	21.7	12.8	5.5	19
Ortalama En Düşük Sıcaklık °C	-3.9	3.0	1.0	6.4	10.9	15.4	19.4	9.2	14.6	9	3.2	-1.3	7.6
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	2.7	3.8	5.2	6.6	8.7	11	11.8	11.1	9.6	6.9	4.6	2.4	7.0
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	10.08	8.92	9.54	9.77	11.23	4.38	2.00	0.46	2.85	5.69	6.92	11.77	83.6
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	41.4	42.6	55.6	63.4	51.8	12.4	3.3	1.9	8.6	39.7	48.4	46.0	415.1
En Yüksek Sıcaklık °C	13.0	18.6	6.4	32.2	36.6	38.6	42.4	2.2	39.0	32.1	24.3	19.6	42.4
En Düşük Sıcaklık °C	- 22.6	21.4	17	7	0	4	6.7	0.2	1.0	2.2	15.2	22.6	22.6

Alacakaya ilçesinin meteoroloji verileri, ilçede istasyon olmamasından kaynaklı veriler bulunmamaktadır. Fakat ilçedeki meteoroloji verileri son iki yıla ait verilerdir. Son iki yıla ait verilerin bulunması nedeniyle bu veriler veriler üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Elâzığ ilinin meteoroloji verileri Alacakaya ilçesi ile yakın olacağından dolayı Tablo 4'te Elâzığ ile ait veriler kullanılmıştır. Sıcaklığın aylara göre kararsızlığı kontinentalite, gezici depresyonlar ve bunları takip eden soğuk hava dalgaları, bulutluluk, güneşlenme müddeti, yağış; nemlilik ve rüzgârların esiş doğrultuları ile ilgilidir (Onur, 1961–1963, s.126). Elazığ'da yıllık ortalama sıcaklık 13.1 Co, en düşük ortalama sıcaklığa sahip ocak ayı ortalaması 1,3 Co,0 en sıcak ay olan temmuz ayı ortalaması ise 27,7 Co'dur. Yıl içinde sıcaklığın seyrine bakıldığında Elazığ'da yıllık ortalama en düşük değerine 10.2 Co ile 1992, en yüksek değerine 14.8 Co ile 1966 yılında rastlanılmakla birlikte genel ortalama çok farklı anomalilere pek fazla rastlanmamıştır (Akt. Çetintaş, 2023 s.35, Atasoy, Çitçi, 2009).

2.3. Toprak ve Bitki Örtüsü

Çalışma sahamızın büyük bir bölümünde kırmızı kahverengi topraklar yer almaktadır. Yeryüzü şekilleri kısmında da belirtildiği gibi sahanın daha çok dağlık ve eğimli bir alana karşılık gelmesi kırmızı kahverengi toprakların fazlaca görülmesine sebep olmuştur. Çalışma alanımızın nispeten daha nemli olan güneybatı kesimlerinde kahverengi orman topraklarına rastlanır. Ayrıca alanın alüvyal ve litosolik topraklara yer yer rastlanmaktadır.

Bunun yanında bahsettiğimiz bu toprak örtüleri günümüzde gerçek özelliğini kaybetmiştir. Gerçek toprak örtüsü yerini kurak bölgelere geçiş toprakları olan kırmızı kahverengi topraklara bırakmıştır. Bunun nedeni de dağlık alanların fazla yer tutması, eğimin fazla olduğu yerlerde erozyonun şiddetli olması toprak örtüsünü ortadan kaldırmıştır.

Çalışma sahamızda toprak gibi bitki örtüsü de gerçek özelliğini kaybetmiştir. Bu durumun başlıca nedenlerinden biri Alacakaya ve Maden çevresinde bulunan zengin krom, mermer, bakır madenlerinin işletilmesine yönelik sanayi kuruluşlarına yakacak temin etmek amacıyla orman örtüsünün tahrip edilmesidir. Araştırma alanımızın hemen tamamına yakın bir kısmını kaplayan bitki örtüsü antropojen step sahalarıdır. Geven, devediken, kekik gibi topluluklar oluşturur. Vadi tabanlarında oldukça gür, su isteği fazla olan bitki toplulukları yer alır. Bunlar beyaz söğüt, kızılçık, kavak, iğde topluluklarından oluşmuştur (Foto 3).

Bitki örtüsünün tahrip edilmesinden geriye kalmış meşe ormanları çalışma sahasında bulunmaktadır. Bu alanlarda meşe ormanlarının yoğun bir şekilde tahrip edilmemesinin nedeni ise bu kesimlerin oldukça engebeli bir röliyefe sahip bulunması ve ana yollardan uzak kalmalarıdır.

Foto 3. Çalışma Sahasındaki Meşe Ormanından Görünüm

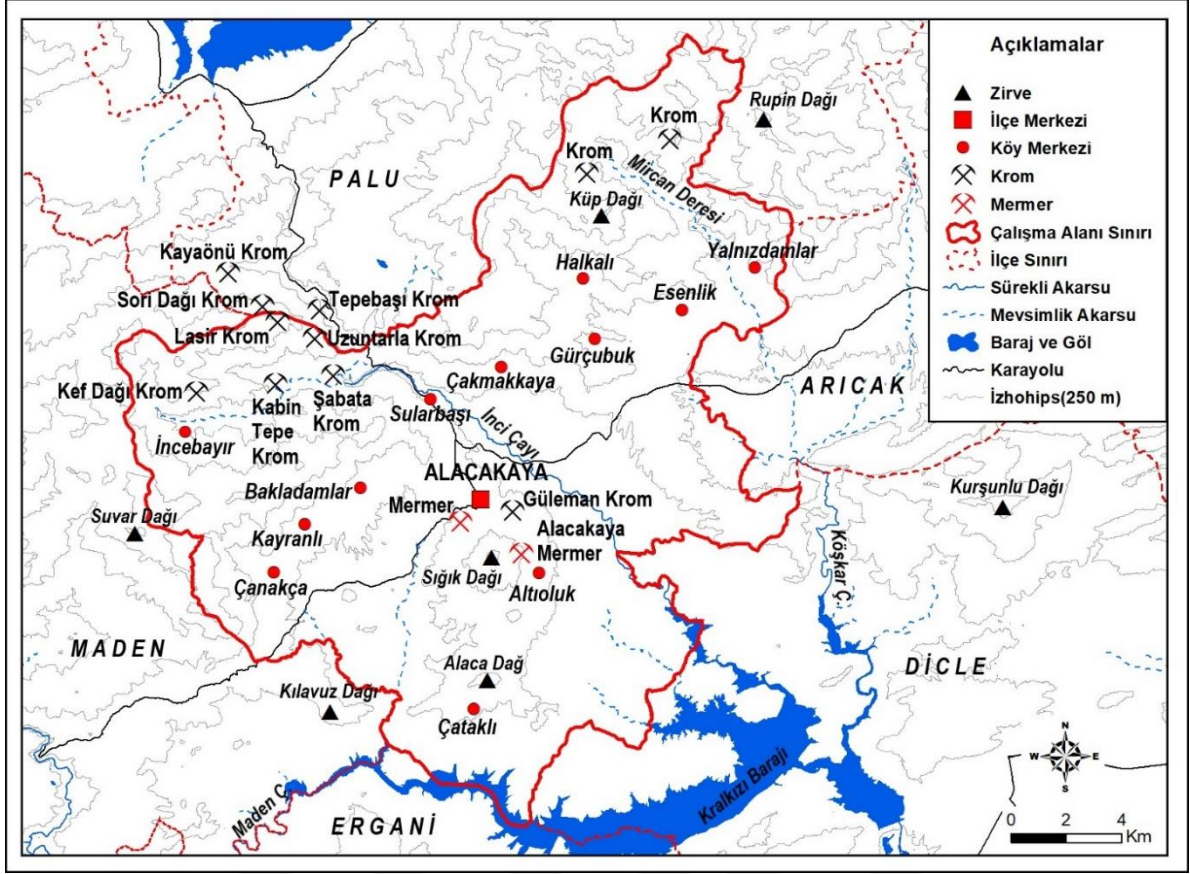
2.4. Hidrografiya Özellikleri

Dicle Havzası araştırma sahasımızda bulunan mevcut akarsuların büyük bir kısmını içinde bulundurur. Bölgenin kuzeyindeki Bataklık Deresi ile Miyalan Deresindeki akarsular Murat Nehri'ne dökülüp Keban Barajı Gölü'ne dahil olur. Araştırma sahasının güney kısmında yer alan Kralkızı Baraj Gölü'ne ise Koskar, Maden ve İnci Çayları dökülmektedir.

Ayrıca Alacakaya çevresinde Alacakaya'yı baştan başa kateden ve bölgenin su deposu niteliğindeki İncebayır (Yukarıbahro) Çayı ile ona karışan irili-ufaklı sular hidrografik özellikler dahilinde yer alır.

Yeraltı suyunun herhangi bir bölgede oluşumu, iklim özellikleri, saha genelinde dağılışı, morfolojik ve yapısal özellikleri, akifer tipleri ve miktarına bağlıdır. Bunlardan zemini oluşturan ana kaya ve iklim önemli etkenlerdir (Şengün, 2012).

Araştırma alanımızdaki platolar ve yüksek kısımlar yeraltı suları açısından fakirdir. Fakat plato yamaçları ve alçak düzlükler daha zengindir. Bölgedeki arazinin jeolojik yapısı yeraltı suyu oluşumu bakımından en önemli etkindir. Bölgedeki yeraltı sularının en önemlisi ve ilçenin içme suyunu karşılayan Kayaönü Köyü (Yaylacık Mezrası) kaynak suyudur. Bu kaynak suyun bir bölümü Tengila Çayı'nı oluşturur ve Kralkızı Baraj Gölü'ne dökülür (Harita 4).

Harita 4. Alacakaya İlçesi'nin Hidrografya Haritası

3. ALACAKAYA’NIN NÜFUS COĞRAFYASI

Coğrafya biliminde bütün konuların öznesi insan olduğu gibi, bütün mekânsal düzenlemeler ve değişiklikler de nüfusa bağlı olarak değerlendirilmektedir. Bu durum nüfusun analiz edilip, değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Nüfusun seyri/hareketleri, nüfusun büyüklüğü, yapısı/biçimi ile dağılışı/yoğunluğu nüfusun temel değişkenlerini oluşturmaktadır (Canpolat, Hayli, 2017, s. 183).

Alacakaya ilçesinin nüfusu göz önüne alındığında nüfusu düşük ilçeler arasında yer almamaktadır ve bu nedenle de düşük nüfuslu alanların özelliği olan tek fonksiyonun ön plana çıktığı yerleşme özelliği taşımaktadır. Bunlardan maden çıkarımı ve işlenmesinden dolayı Alacakaya’nın endüstri sektörü %67’ iken tarım ve hizmet sektörü %7 civarındadır. Bu nedenlerden dolayı Alacakaya tipik bir Madencilik kasabası özelliğindedir (Yiğit, vd. 1995, s.355).

Nüfusun yapısı temel olarak yaşanan sosyal ve ekonomik olaylarla ilişkilidir. Bununla birlikte bölgenin coğrafi ve ekonomik yapısı nüfus üzerinde belirleyicidir. Topografik özellikler nüfusun dağılışı sınırlandırmıştır. Alacakaya’nın engebeli arazi üzerine kurulması nüfusun sahada yayılmasını engellemiştir. Nüfusun sahada yayılışı engelleyen yüksek dağlık kütleler vardır.

Nüfus sayımı için yapılan ilk resmi hazırlık 1926 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü’nün kurulmasıdır. Kurumun müdürlüğüne Belçikalı istatistikçi Camille Jackquart getirilmiştir. Türkiye’de düzenli ve sistemli olarak istatistiksel veri toplamayı hedefleyen kurum, 28 Ekim 1927 tarihinde ilk nüfus sayımını gerçekleştirmiştir (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004, s. 26-73-88)

1927 yılında yapılmış olan ilk nüfus sayımı ayrıntılı bir sayım olmamıştır. 1935 yılında ise yapılan sayımlarda ise köy, kasaba ve şehir nüfuslarının tamamı sayıma dahil edilmiştir. Yapılan bu sayımların ardından 1990 yılına kadar her 5 yılda bir nüfus sayımı yapılmıştır. 1990’dan sonra her 10 yılda bir sayım yapılması kararlaştırılmıştır. 2007 yılından sonra ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine geçiş yapılarak bu tarihten itibaren her yıl nüfus sayımı yapılmaya başlanılmıştır. Nüfus sayımları TÜİK tarafından yapılmaktadır. Çalışmamızda Alacakaya’nın bugüne kadar sahip olduğu nüfusun hareketleri, gelişimi, dağılışı, yoğunluğu, ekonomik ve sosyal özellikleri TÜİK’ten alınan verilerle ifade edilecektir.

3.1.Nüfusun Gelişimi

İlçe Merkezinin tarihi burada çıkarılan zengin krom yataklarının bulunması ile başlar. Krom yatakları 1935 yılında Abdullah Hüsrev Bey tarafından bulunmuş, çıkarılan kromun işlenmesine 1936 yılında başlanmıştır. İlçe merkezinin mevcut yerinde Şark Kromları T.A.Ş. kurularak maden çıkarılmaya ve işlenmeye başlanmıştır. Bu işletme 1939 yılında müessese haline gelmiştir. Krom çıkarılması ve iş yerlerine gidiş geliş yollarının yapılması için çok sayıda insan gücüne ihtiyaç hasıl olması sebebiyle çevre köy ve ilçelerden bölgeye yüksek oranda işçi akını oluşarak zamanla Etibank tesislerinin civarında çarpık yapılaşma ile bir yerleşim birimi oluşmuştur. 1987 yılında bugünkü ilçe merkezine 2 km uzaklıktaki Guleman köyü ile birleştirilerek Maden İlçesine bağlı Alacakaya adıyla belde belediyesi oluşmuştur. 20 Mayıs 1990 gün ve 20525 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 3644 sayılı kanunla da Alacakaya adı ile ilçe statüsüne kavuşmuştur (<http://www.alacakaya.gov.tr/ilenin-tarihi>).

İlçede mermer ocaklarının açılıp işletilmesiyle 1990-2000 yılları arasında bir nüfus artışı görülmektedir. Ancak krom madeninin ilçe nüfusuna etkisi kadar büyük bir nüfus artışı göstermemiştir, çünkü mermer işletmeciliğindeki istihdam sayısı daha azdır. Alacakaya’nın 1990

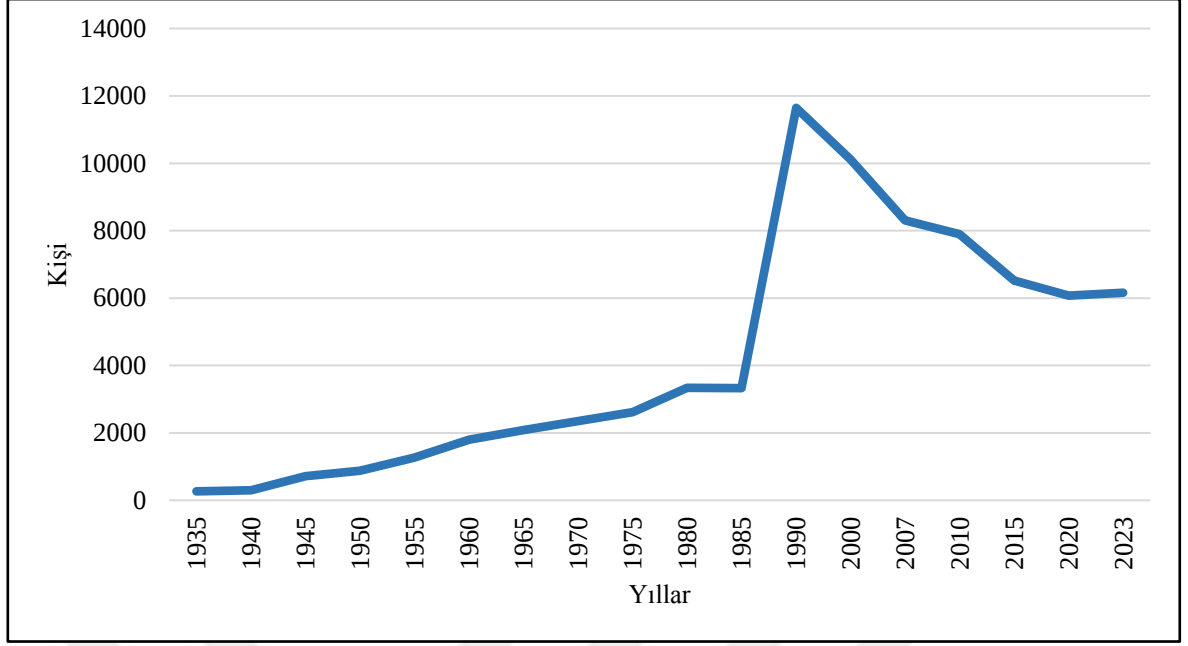
yılındaki toplam nüfusu 11.644 kişidir. Alacakaya'nın 2022 yılındaki nüfusu ise 5.831 kişidir. İlçenin kuruluşu olan 1990 yılından sonra nüfus günümüze kadar sürekli bir azalış göstermektedir. 2017 yılında 6.233 olan ilçe nüfusu 2018 yılında 6.566 olmuştur. Bu artıştaki sebep 2019 yılında yapılacak olan yerel seçimlerin etkisidir (Tablo 5).

Araştırma sahamızı oluşturan Alacakaya ilçesinin nüfusu ilçenin kuruluş yılı olan 1990 yılı baz alındığında köy nüfusu şehir nüfusundan belirgin olarak fazladır. 1990 yılından günümüze kadar ki süreç içerisindeki nüfus sayıları göz önüne alındığında şehir nüfusu ile köy nüfusu arasındaki fark düzenli olarak azalmıştır. Fakat ilçenin kuruluşundan 2022 kadar yılına kadar köy nüfusu şehir nüfusundan hep fazla seyretmiştir (Grafik 1-2).

Tablo 5. Alacakaya'nın Nüfusu (1935-2023)

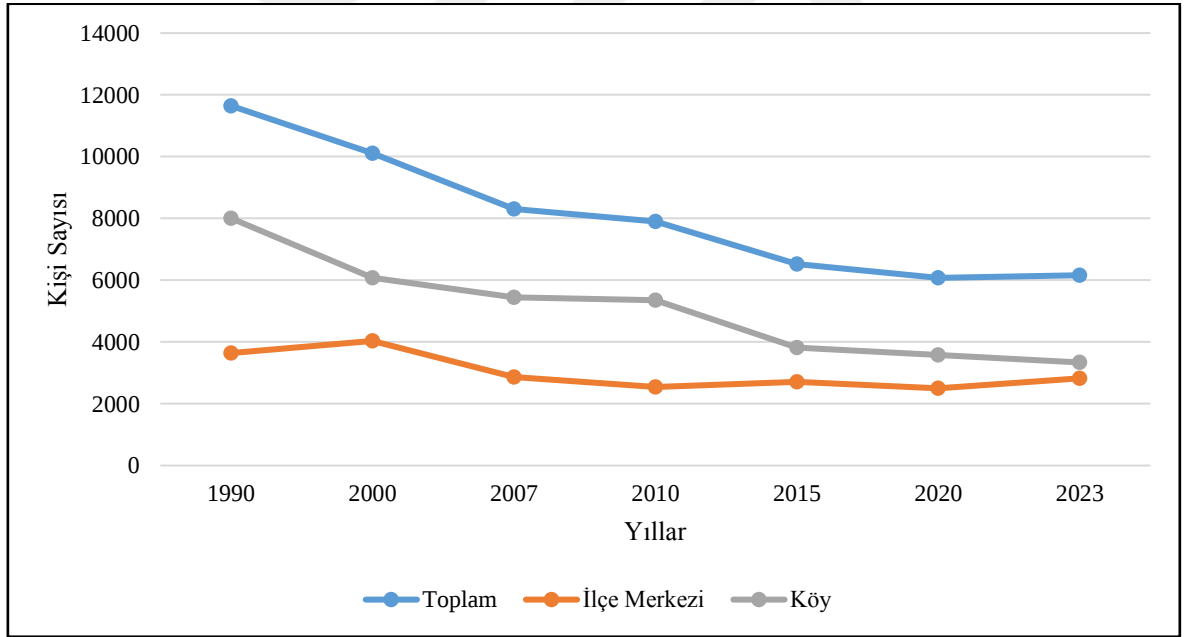
Yıllar	Toplam	İlçe Merkezi	Köy	Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Artış Hızı
1935	265	-	-	-	-
1940	299	-	-	2.6	25.7
1945	717	-	-	28.0	279.6
1950	875	-	-	4.4	44.1
1955	1269	-	-	9.0	90.1
1960	1800	-	-	8.4	83.7
1965	2084	-	-	3.2	31.6
1970	2348	-	-	2.5	25.3
1975	2620	-	-	2.3	23.2
1980	3342	-	-	5.5	55.1
1985	3330	-	-	-0.1	-0.7
1990	11644	3639	8005	49.9	499.3
2000	10113	4034	6079	-2.6	-26.3
2007	8306	2863	5443	-2.6	-35.7
2008	8412	2896	5516	0.3	1.8
2009	8052	2598	5454	-4.3	-42.8
2010	7899	2545	5354	-1.9	-19.0
2011	7517	2363	5154	-4.8	-48.4
2012	7320	2458	4862	-0.5	-26.2
2013	7154	3106	4048	-2.3	-22.7
2014	6885	2930	3955	-3.8	-37.6
2015	6524	2710	3814	-1.0	-52.4
2016	6350	2612	3738	-2.7	-26.7
2017	6233	2553	3680	-1.8	-18.4
2018	6566	2812	3754	1.1	53.4
2019	6151	2552	3599	-6.3	-63.2
2020	6076	2500	3576	-1.2	-12.2
2021	5993	2451	3542	-1.4	-13.7
2022	5831	2437	3394	-2.7	-27.0
2023	6157	2820	3337	5.6	55.9
Toplam	158132	52879	86304		

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Grafik 1. Alacakaya'nın Yıllara Göre Toplam Nüfusu (1935-2022)

Kaynak: TÜİK, 2023

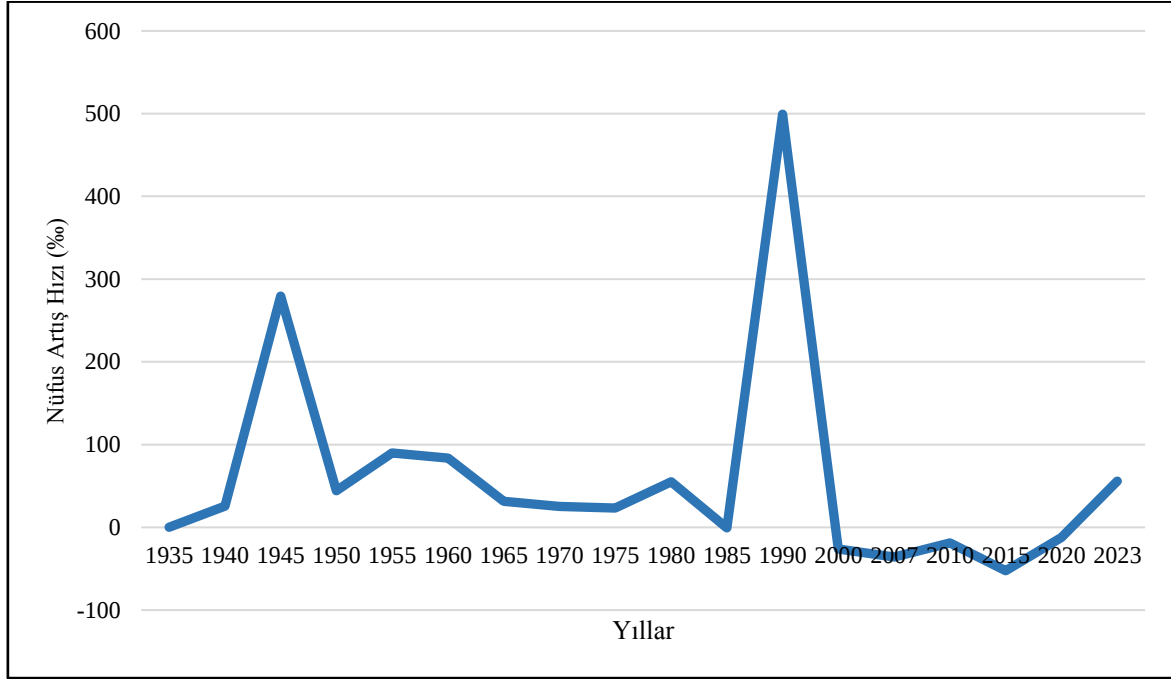

Grafik 2. Alacakaya'nın Yıllara Göre Şehir-Kır Nüfusu (1990-2021)

Kaynak: TÜİK, 2022

2008-2022 yılı nüfus artış hızı tablosuna bakıldığında sadece 2008 yılı ve 2018 yılında pozitif olarak seyretmiştir. Diğer yılların tamamında nüfus artış hızı negatif olarak seyretmiştir. 2008 ve 2018 yıllarındaki pozitif artışın nedeni yerel seçimlerin olması nedeniyle Alacakaya dışında yaşayan Alacakaya'lının ikametgâhlarını Alacakaya'ya almaları olmuştur. Netice itibariyle bu durumda nüfus artış hızına pozitif olarak yansımıştır.

Nüfus sayımları arasında insanların kasıtlı olarak yer değiştirmeleri yerleşmelerin gerçek nüfuslarının olumsuz etkilemektedir (Özçağlar, 2009, s. 97). Nüfus sayımlarındaki amaç belli bir bölgede yaşayanların sayısını, niteliğini, ekonomik ve sosyal özellikleri gibi birçok veriye ulaşmak ve gelecek ile ilgili planlamalar yapmaktır. Alacakaya'nın nüfus coğrafyasını incelerken özellikle seçim dönemlerine denk gelen artışların ve seçim sonrası azalışların olması doğru bir değerlendirme yapmamızı imkânsız kılmaktadır. Alacakaya'nın nüfus artış hızı grafiğine bakıldığında ilçenin kuruluşundan günümüze kadar düzensiz olarak artış ve azalış göstermiştir (Grafik 3).

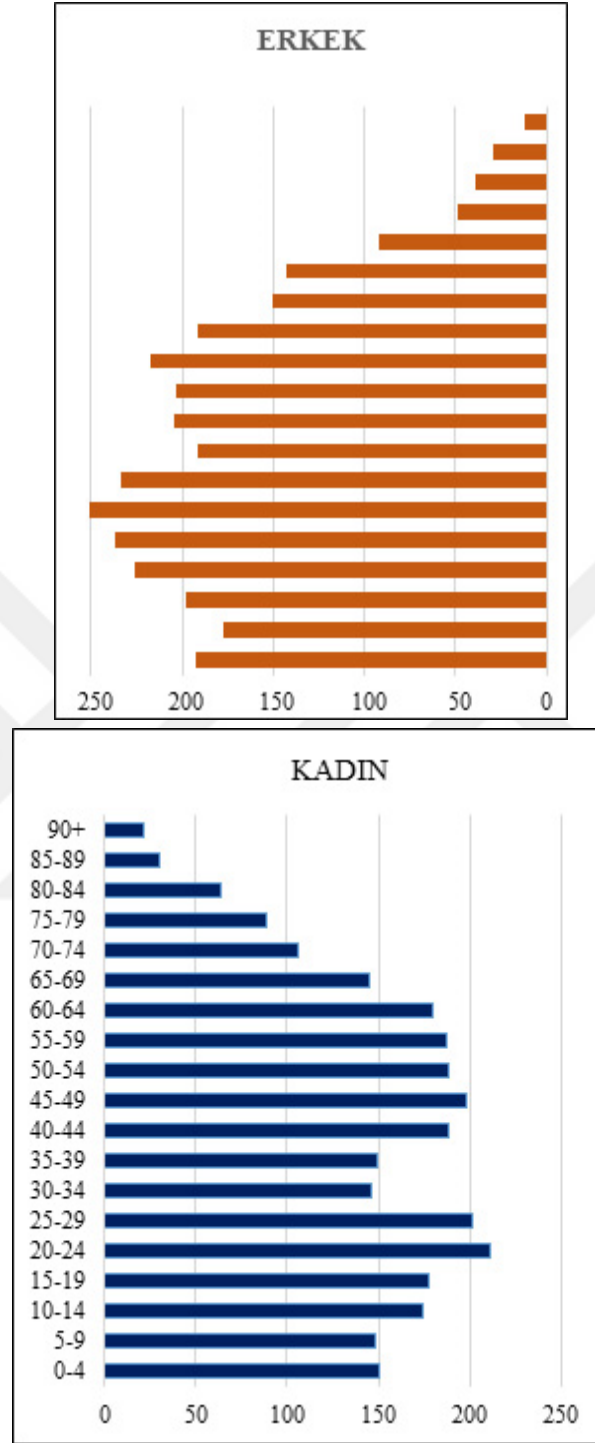
Grafik 3. Alacakaya'nın Sayım Dönemlerine Göre Nüfus Artış Hızı Değişimi

Kaynak: TÜİK, 2023

3.2.Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Bir yerleşim alanının nüfus yaş kompozisyonu, doğum, ölüm ve göç gibi nüfusun üç temel değişkeni ile şekillenir. Dönemsel olarak gelişen süreçler, bu değişkenleri doğrudan doğruya etkiler. Nüfusun yaş durumunun tespiti, mevcut durumun değerlendirilmesi, planlanması, yatırım ve doğacak ihtiyacın belirlenmesinde önemli bir unsurdur (GÜNER, 2012, s.86).

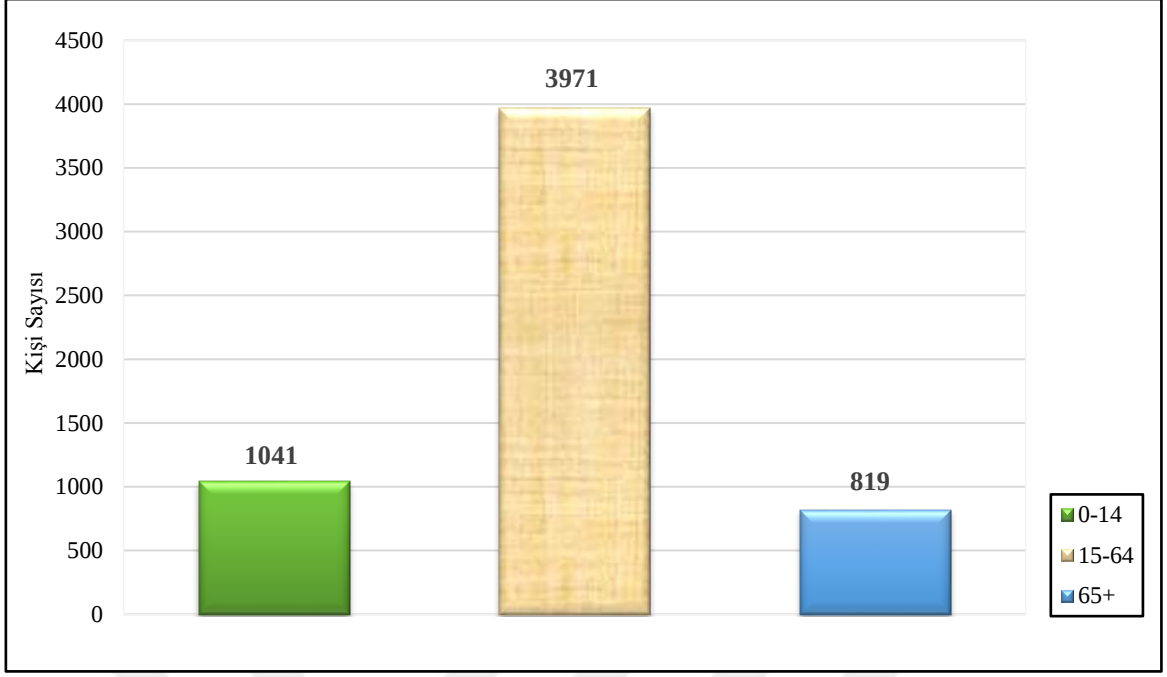
Alacakaya'nın 2022 yılı nüfus piramidine bakıldığında tabanında daralma olduğu gözlenmiştir. Bunun nedeni doğum oranlarının azalmaya başlaması ve göçlerdir. İlçenin göç verme kapasitesi oldukça yüksektir. Her ne kadar yer altı kaynaklarına bağlı olarak gelişen işletmeler olsa da ilçenin jeomorfolojisinden kaynaklı olarak nüfus taşıma kapasitesi düşük kalmaktadır. Nüfusun en fazla olduğu yaş grubu 25-29 arası yaş grubudur. Bu yaş grubundaki erkek nüfusu 286 kişi iken, kadın nüfusu 202 kişidir (Grafik 4).

Grafik 4. Alacakaya'nın Nüfus Piramidi (2023)

Kaynak: TÜİK, 2023

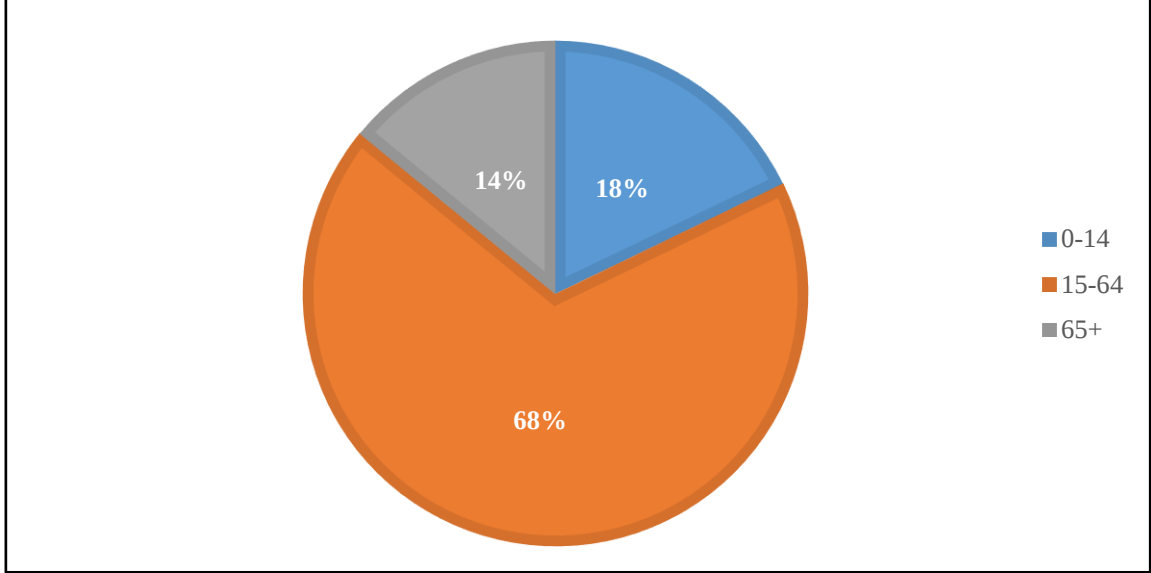
Nüfusun yaş gruplarına göre 3 ana gruba ayırabiliriz. 0-14 yaş grubunu çocuk nüfus, 15-64 yaş grubunu yetişkin nüfus, 65+ yaş grubunu ise yaşlı nüfus olarak adlandırılır. Alacakaya'da 2022 yılı nüfusun yaş gruplarına dağılımına bakıldığında genç nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir. 0-14 yaş grubundaki nüfus 1041 kişi, 15-64 yaş grubu 3971 kişi ve 65 yaş ve üzeri nüfus 819 kişiden oluşmaktadır (Grafik 5).

Grafik 5. Alacakaya İlçesinin Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2022)

Kaynak: TÜİK, 2023

Toplam nüfus içerisindeki yaş gruplarının dağılım oranlarına bakıldığında toplam nüfusun %18'ünü çocuk nüfusu, %68'ini genç nüfus, %14'nü yaşlı nüfus oluşturmaktadır (Grafik 6).

Grafik 6. Alacakaya İlçesinin Nüfusunun Yaş Yapılarına Göre Dağılım Oranları (2022)

Kaynak: TÜİK, 2023

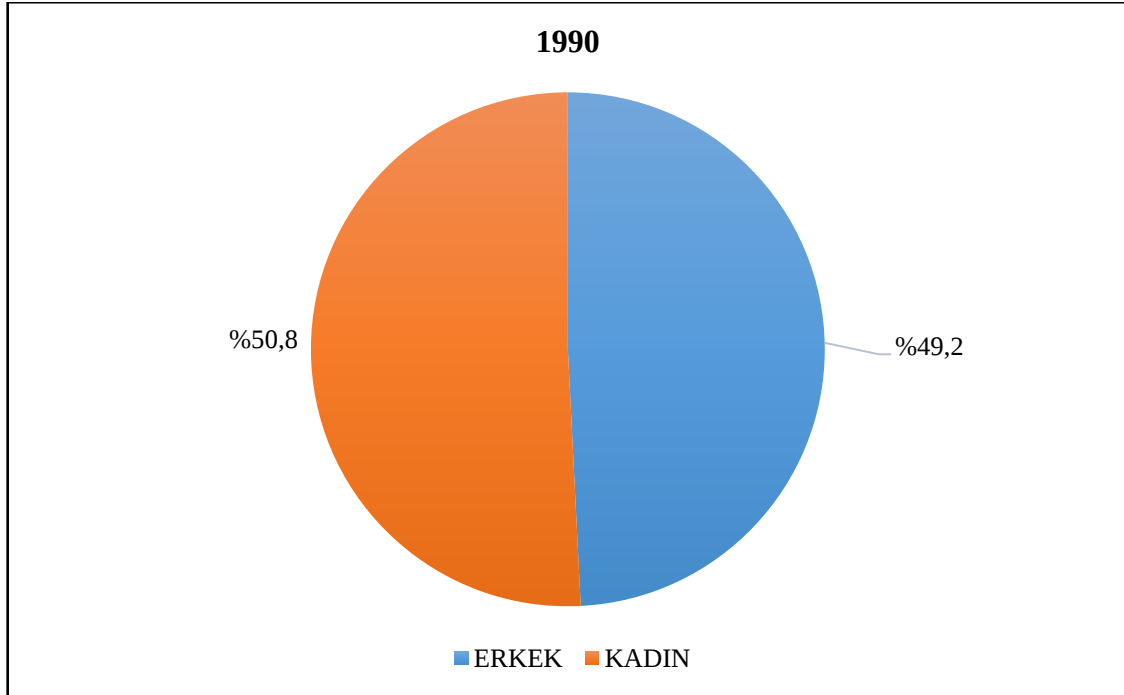
Yaş gruplarına daha ayrıntılı olarak bakıldığında 2022 yılı toplam nüfus sayımına göre 5831 kişi olan nüfus içerisinde %8,37 oran ile 25-29 yaş grubu en fazla orana sahiptir. Bu yaş grubunda 286 erkek 202 kadın nüfus bulunmaktadır. En düşük oran ise %0,57 ile 90+ yaş grubuna aittir. Bu yaş grubunda erkek nüfusu 12 kadın nüfusu ise 21 kişidir (Tablo 6).

Tablo 6. Alacakaya’da Nüfusun Ayrıntılı Yaş Grupları Dağılımı (2022)

YAŞ GRUPLARI	TOPLAM	ORAN
0-4	343	5,88
5-9	326	5,59
10-14	372	6,38
15-19	404	6,93
20-24	448	7,69
25-29	488	8,37
30-34	380	6,51
35-39	341	5,85
40-44	394	6,76
45-49	401	6,87
50-54	406	6,96
55-59	379	6,49
60-64	330	5,65
65-69	288	4,94
70-74	198	3,40
75-79	138	2,37
80-84	103	1,77
85-89	59	1,02
90+	33	0,57
TOPLAM	5831	100,00

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (2022)

1990 yılında Alacakaya’nın toplam nüfusu 11644 kişidir. Toplam nüfus içerisindeki kadın nüfusu 5921, erkek nüfusu 5723 kişidir. 1990 yılında kadın nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı %50,8, toplam nüfus içerisindeki erkek nüfus oranı ise %49,2’dir (Grafik 7).

Grafik 7. Alacakaya’da Nüfusun Cinsiyet Oranları (1990)

2022 yılında Alacakaya'nın toplam nüfusu 5831 kişidir. Toplam nüfus içerisindeki kadın nüfusu 2756, erkek nüfusu 3075 kişidir. 2022 yılında kadın nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı %47,3 toplam nüfus içerisindeki erkek nüfus oranı ise %52,7'dir (Grafik 8).

Grafik 8. Alacakaya'da Nüfusun Cinsiyet Oranları (2022)

Kaynak: TÜİK, 2023

3.3.Nüfusun Dağılışı

Toplumun en önemli unsuru nüfus olduğu gibi, bir ülkenin en büyük kuvvet ve zenginlik kaynağı da onun nüfusudur. Ekonominin kuvvetli oluşu ve nedeni nüfusa bağlıdır. Bunun yanında bu ekonomik hayatın düzenlenmesinde nüfusun dağılım miktarının ve nüfusun kültürel yapısının önemi azımsanmayacak kadar çoktur. Bir ülke, antrepo-coğrafik insanın yaşama sahası olarak araştırılmak istenince, en önde gelen meselelerden biri, şüphesiz nüfustur (Karaboran,1992: Akt. Demiroğlu, 2018).

Yeryüzünde çok sıcak ve çok soğuk yerler gibi iklimin elverişsiz ve insanların yaşam koşullarının zor olduğu yerler yerleşme açısından tercih edilmemiştir. Nüfusun yoğunluğunu ve dağılımını su kaynakları, iklim, yer şekilleri, beşerî faktörler, yeraltı kaynakları vb. faktörler belirlemiştir.

Yeryüzünde insanların ne şekilde dağıldıkları konusu beşerî coğrafyanın en temel ve önemli yanlarından birisini oluşturur. Bir yerden diğerine olan nüfus farklılıkları o yerlerin özellikleri ve içinde yaşayan insanların yaşam tarzları hakkında çok şey anlatır. Nüfus dağılımı hakkındaki bilgiler, aynı zamanda da dünyanın insan tarafından kullanılışıyla ilgili çok çeşitliliği de dile getirirler (Tümertekin ve Özgüç, 2020, s. 320).

Alacakaya'nın ilçe statüsünü aldığı 1990 yılındaki toplam nüfusu 11644'tür. Bu tarihten sonra toplam nüfus azalmaya başlamıştır. Sadece yerel seçim dönemlerinde artış göstermiştir.

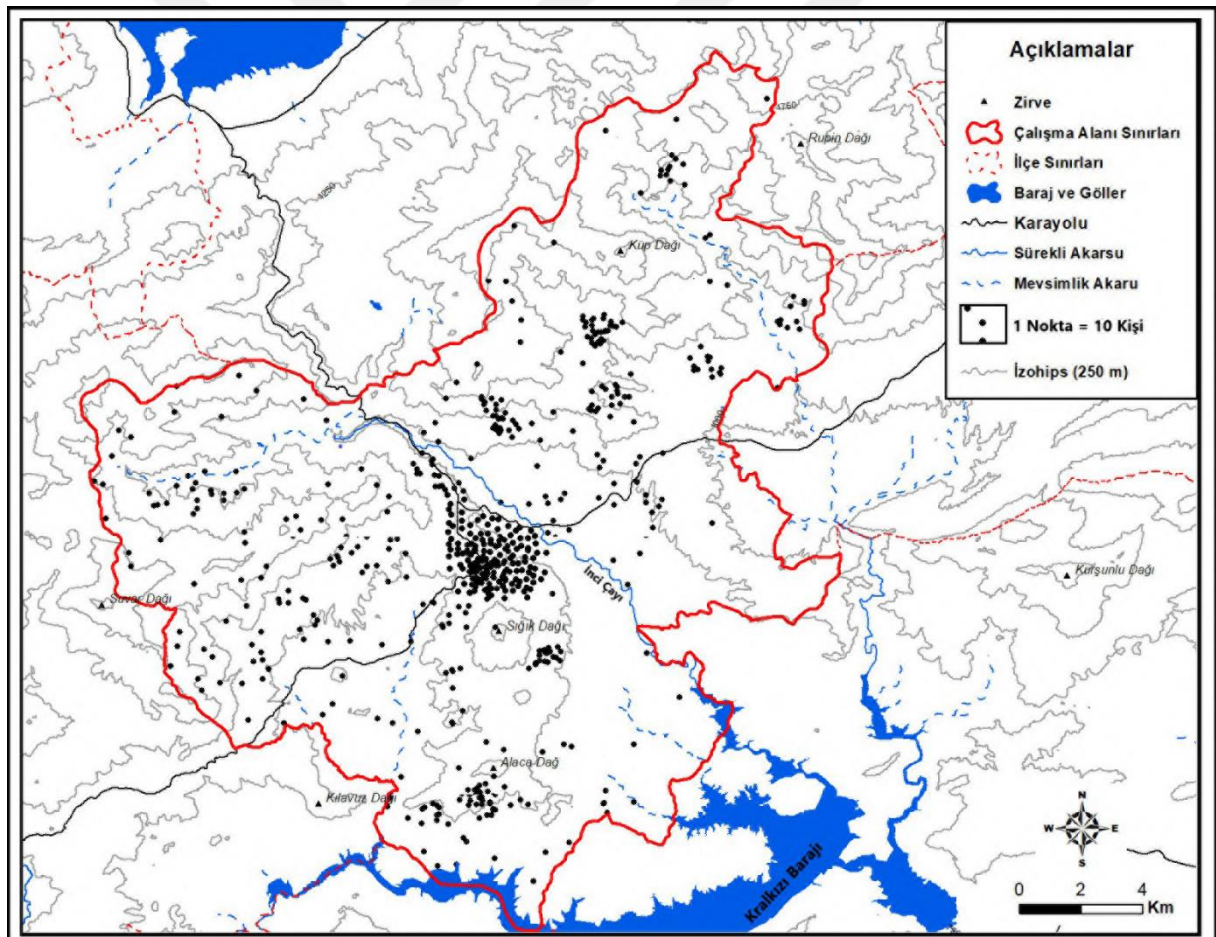
2022 yılında ilçe merkezindeki nüfus sayısı köylerden daha azdır. İlçede merkezinin nüfusu 2437'dir ve 6(altı) mahallesi bulunmaktadır. Nüfusun mahallerine göre dağılımı farklılık

Köyüdür. En az nüfuslu köyleri 54 kişi sayısı ile Çanakça Köyü, 130 kişi sayısı ile Bakladamlar Köyü ve 138 kişi sayısı ile Kayranlı Köyleridir (Tablo 8, Harita 6).

Tablo 8. Alacakaya Merkez ve Köy Nüfusları (2023)

KÖY	2023	ERKEK	KADIN
Alacakaya	2820	1536	1284
Bakladamlar	211	112	99
Çakmak kaya	550	288	262
Çanakça	66	32	34
Çataklı	659	335	324
Esenlik	250	126	124
Gürçubuk	263	145	118
Halkalı	537	285	252
İncebayır	252	132	120
Kayranlı	150	83	67
Yalnızdamlar	399	210	189
Toplam	6157	3284	2873

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (2023)

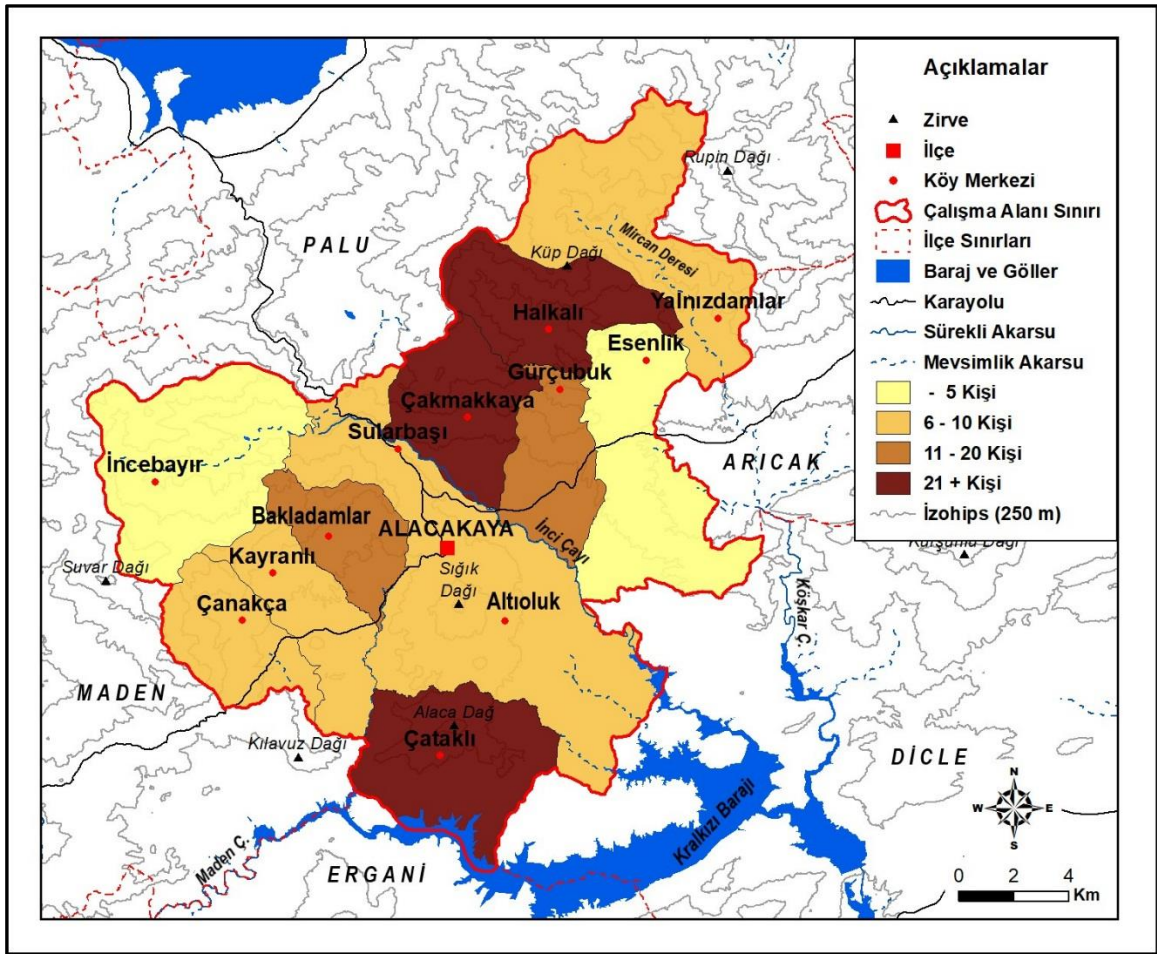

Harita 6. Alacakaya'nın Nüfusunun Dağılışı (2023)

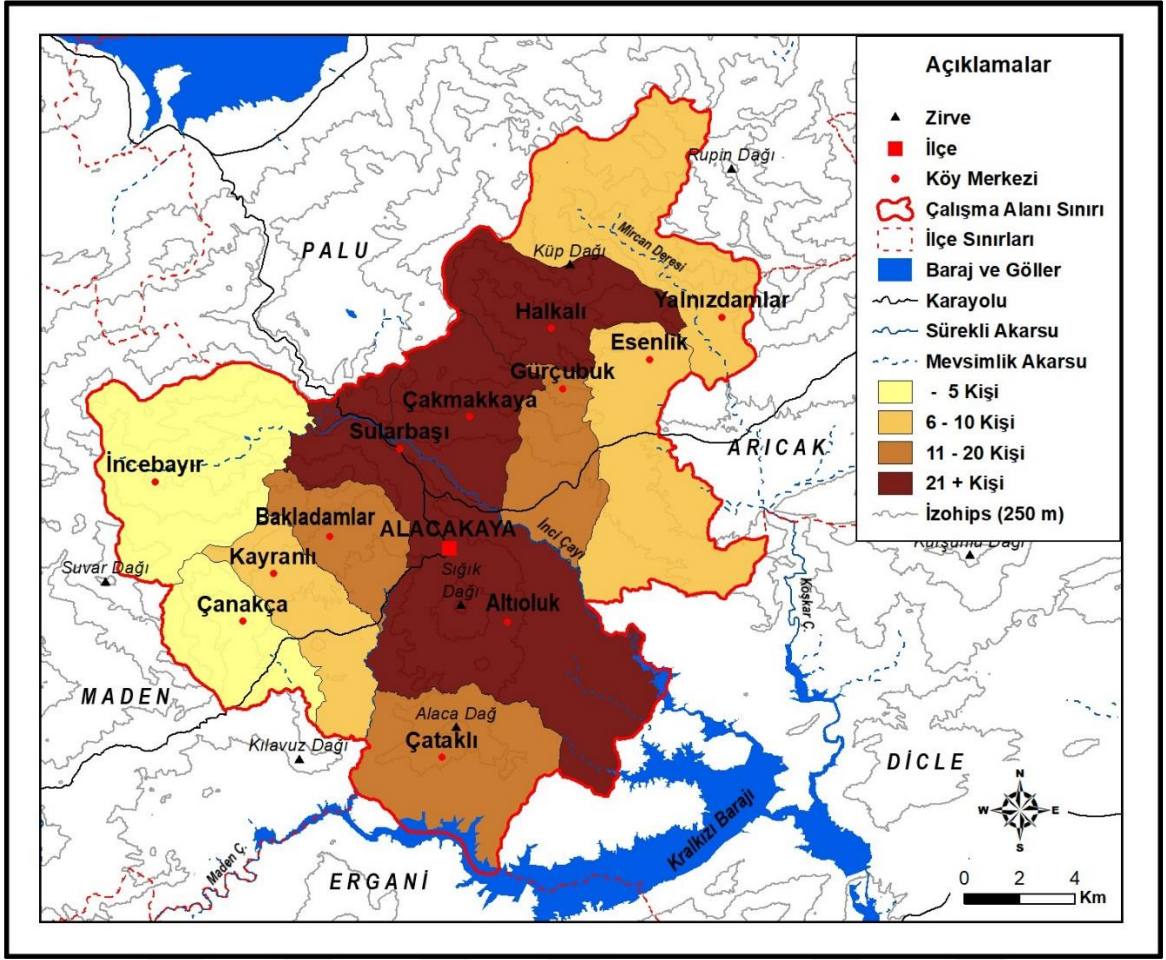
3.4. Nüfusun Yoğunluğu

Nüfus yoğunluğu birim alana düşen nüfus miktarını ifade etmektedir. Nüfusun mekân üzerindeki dağılışının sıklığı ya da seyrekliğini ifade eder (Özçağlar, 2009, s.101). Alacakaya toplam 6 mahalleden oluşmaktadır. Mahallelerin yüzölçümleri ve nüfus sayıları farklıdır. Bu nedenle nüfus yoğunlukları farklılık göstermektedir. 1990 yılında nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yer merkezdir. Merkezden sonra yoğunluğu en fazla olan yer Çataklı Köyü'dür.

Yoğunluğun en az olduğu yer ise Kayranlı, Esenlik ve Çanakçı Köyleridir (Harita 7). 2022 yılı nüfus yoğunluğu haritasına baktığımızda ise Çakmaklı ve Çataklı köyleri yoğun nüfusludur. İlçe merkezindeki Altınçanak Mahallesi de yoğun nüfuslu yerler arasındadır. Çanakçı, Kayranlı ve Bakladamlar köyleri ise nüfus yoğunluğunun az olduğu yerlerdir (Harita 8).

Harita 7. Alacakaya'nın Nüfus Yoğunluğu Haritası (1990)

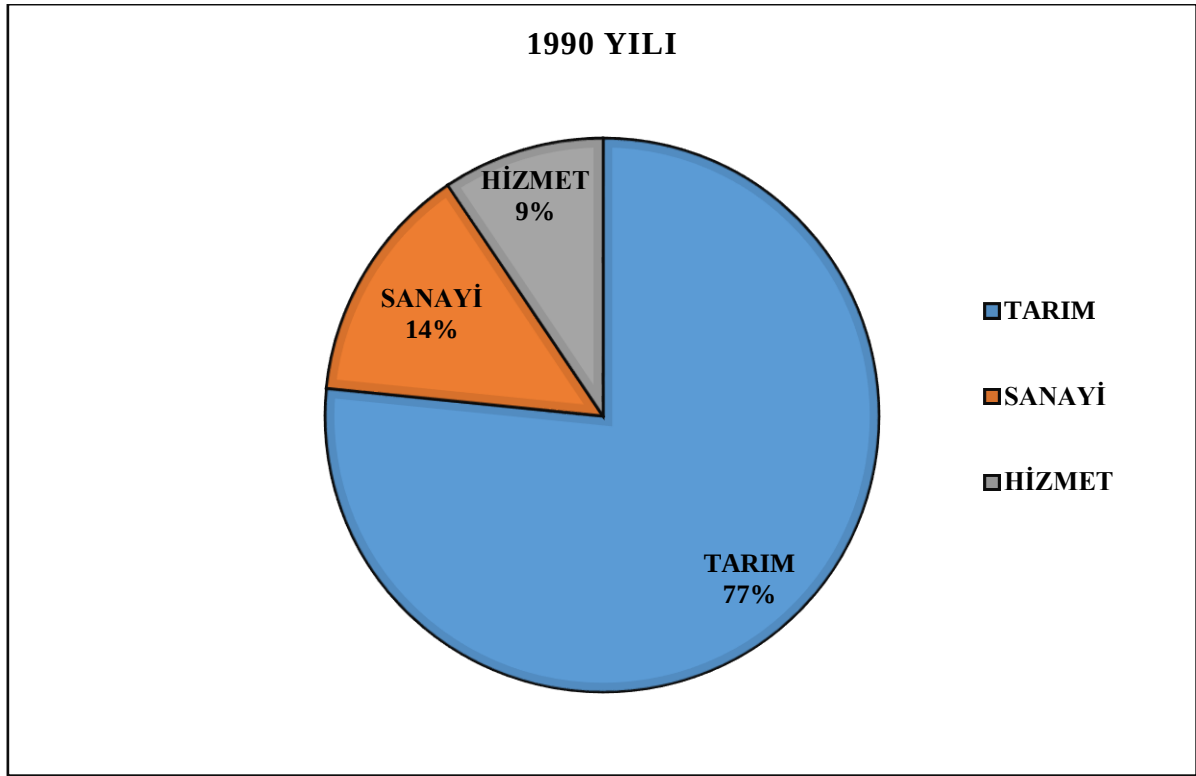

Harita 8. Alacakaya'nın Nüfus Yoğunluğu Haritası (2023)

3.5.Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Bölünüşü

Bir yerleşim yerini diğer yerleşim yerlerinden ayıran temel özelliklerden biride ekonomik faaliyet kollarıdır. Ülkemizde ekonomik yönden aktif nüfus 15-64 yaş aralığında olup çalışan nüfusu ifade etmektedir. Aktif nüfusun çalıştığı iş kollarını tarım, hizmet ve sanayi olarak 3 ana başlık olarak inceleyebiliriz.

Alacakaya ilçesinin kuruluş yılı olan 1990 yılında çalışan nüfusun %77'si tarım sektöründe, %14'ü sanayi sektöründe, %9'si ise hizmet sektöründe çalışmaktadır (Grafik 9). Elde edilen verilere göre 1990 yılında baskın ekonomik faaliyetin tarım olduğu, en az gelişme gösteren sektörün ise hizmet sektörü olduğu anlaşılmaktadır. 1990 yılında tarımda çalışan toplam kişi sayısı 3910'dur. Bunun 2440 kişisi kadın, 1470 kişisi ise erkektir. Sanayi sektöründe toplam 715 kişi çalışmaktadır. Bunun 12 kişisi kadın, 703 kişisi ise erkektir. Hizmet sektöründe ise toplam 480 kişi çalışmaktadır. Bunların 35 kişisi kadın, 445 kişisi ise erkektir (Tablo 9). Burada görülüyor ki tarım sektöründe çalışan nüfusun çoğunluğunu kadınlar, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan nüfusun çoğunluğunu ise erkekler oluşturmaktadır.

Grafik 9. Alacakaya’da Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (1990)

Tablo 9. Alacakaya’da Ekonomik Faaliyet Kollarında Çalışan Kişi Sayısı (1990)

İSTİHDAM ALANI (1990)		Erkek	Kadın	Toplam	Yüzde (%)	
TARIM	Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	1.470	2.440	3.910	3.910	77%
SANAYİ	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	222		222	715	14%
	İmalat Sanayii	481	12	493		
	Elektrik, Gaz ve Su	6		6		
	İnşaat	68		68		
	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	52	1	53		
HİZMET	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	41		41	480	9%
	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumları, Yardımcı İş Hizmetleri	9		9		
	Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	269	34	303		

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları (1990)

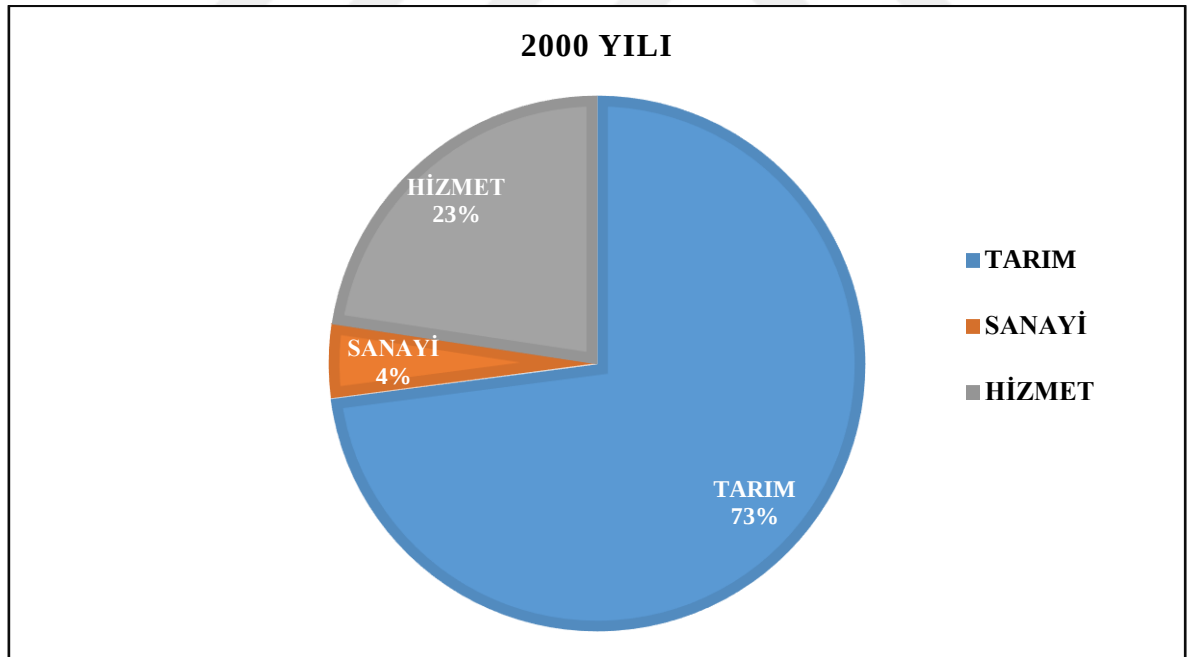
Alacakaya ilçesinde 2000 yılında çalışan nüfusun %73’si tarım sektöründe, %4’ü sanayi sektöründe, %23’si ise hizmet sektöründe çalışmaktadır (Grafik 10). Elde edilen verilere göre 2000 yılında baskın ekonomik faaliyetin tarım olduğu, en az gelişme gösteren sektörün ise sanayi sektörü olduğu anlaşılmaktadır. 2000 yılında tarımda çalışan toplam kişi sayısı 3313’tür. Bunun 2026 kişisi kadın, 1287 kişisi ise erkektir. Sanayi sektöründe toplam 202 kişi çalışmaktadır. Bunun 3 kişisi kadın, 199 kişisi ise erkektir. Hizmet sektöründe ise toplam 1027 kişi çalışmaktadır. Bunların 40 kişisi kadın, 987 kişisi ise erkektir (Tablo 10). Burada görülüyor ki tarım sektöründe çalışan nüfusun çoğunluğunu kadınlar, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan nüfusun çoğunluğunu ise erkekler

oluşturmaktadır. 2000 yılını 1990 yılı ile kıyasladığımızda sanayi sektöründe azalma, hizmet sektöründe ise artış gözlenmektedir. Tarım sektörü ise her iki yılda da baskın faaliyetlerdir.

Tablo 10. Alacakaya’da Ekonomik Faaliyet Kollarında Çalışan Kişi Sayısı (2000)

İSTİHDAM ALANI (2000)		Erkek	Kadın	Toplam		Yüzde (%)
TARIM	Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	1.287	2.026	3.313	3.313	73%
SANAYİ	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	113		113	202	4%
	İmalat Sanayii	86	3	89		
	Elektrik, Gaz ve Su	7		7		
	İnşaat	65		65		
	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	73	1	74		
HİZMET	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	32		32	1.027	23%
	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz					
	Mallara Ait İşler ve Kurumları, Yardımcı İş Hizmetleri	61	2	63		
	Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	749	37	786		

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları (2000)

Grafik 10. Alacakaya’da Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2000)

3.6.Göçler

Nüfusun, sürekli yaşama bölgelerini kişisel olarak, aileler veya gruplar halinde terk edip, geçici veya kalıcı olarak yaşamını idame ettirmek için bir başka yere gitmesi hareketine göç olayı denir (Doğanay, 1994, s.165). Göçler nüfusu belirleyen en önemli etkenlerin başında gelir.

(Çağlıyan, 2002, s. 174). Bizde buradan yola çıkarak göç olayını insanların yaşadıkları yeri değiştirmesi olarak ifade edebiliriz.

Göçün birçok sebebi olduğu gibi özellikle yaşanan yerdeki olumsuz nedenler ve göç edilen bölgedeki cazip nedenler olabilmektedir. Bahsettiğimiz bu nedenlerle insanlar göç olayını gerçekleştirmektedir. Ülkemizde gerçekleşen göç olayları eğitim, tayin, iş, evlilik vb. gibi sebeplerle olmaktadır. Fakat ülkemizde göçlerin en önemli nedenlerinden biri ekonomik koşullardır. Genellikle iş olanaklarının fazla olduğu, refah seviyesinin yüksek olduğu yerler göç alan yerlerin başında gelir. Alacakaya ilçesi genel olarak coğrafi koşulların ve ekonomik koşulların elverişsizliği nedeniyle göç veren bir bölgedir.

3.6.1.Alacakaya'nın Aldığı Göç

Alacakaya ilçesinin yerleşim yeri tarihine baktığımızda küçük bir köy şeklindeydi. 1940-45 yıllarındaki nüfus sayılarında bölgede zengin krom yataklarının bulunmasının ve işletmelerin açılmasıyla bölge göç almıştır ve nüfusu hızlı bir şekilde artmıştır. İşletmelerde çalıştırılmak üzere istihdam edilen işçiye ihtiyaç duyulmuş çevredeki yerleşkelerden insanlar bölgeye göç etmiştir. İlerleyen dönemlerde nüfus artışından kaynaklı yeni yerleşmeler oluşmuştur. Ayrıca bölgede bulunan mermer madeninin çıkarılıp işletilmesiyle bölge azda olsa göç almıştır fakat yeterli yatırımların olmaması nedeniyle bölge yeterli göç alamamıştır ve nüfus artışına beklenen katkıyı yapamamıştır.

3.6.2.Alacakaya'nın Verdiği Göç

Alacakaya ilçesinde doğumlar ve ölümler nüfusun olağan seyrine çok etki etmemiştir. Nüfusun günümüze kadar azalmasında göçün etkisi büyüktür. Ülkemizde başlayan köyden kente göç hareketinde Alacakaya ilçemizde katılmıştır. İlçedeki mevcut ekonomik koşulların iyi olmaması, istihdamın azlığı, eğitim ve sağlık koşullarının elverişsizliği, merkeze uzaklığı, engebeli yapısı, mevcut iklimi, terör olayları gibi nedenlerden dolayı ilçe düzenli olarak göç vermiştir. Bu durumun sonucunda, 1990 yılından günümüze kadar seçim dönemlerindeki geçici artışlar dışında nüfus sürekli azalmıştır.

4.ALACAKAYA’NIN YERLEŞME COĞRAFYASI

4.1. Yerleşmenin Tarihçesi

Doğu Anadolu Bölgesinde Doğu Torosların batı kesiminde, Yukarı Fırat Bölümü içinde yer alan çalışma alanımız olan Alacakaya ilçesi tarihçesi, bulunan krom cevherinin tarihi ile başlar.

İlçenin ilk yerleşim yerini Guleman mahallesi oluşturmaktadır. Bu mahallenin tarihi Selçuklulara dayanmaktadır. Guleman terimi gulam kelimesinden türetilmiştir. Gulam Arapça bir kelime olup Selçuklularda askerlik çağına gelmiş gençlerin oluşturduğu topluluk anlamına gelmektedir. Ayrıca bu gençlerin baba ocağından ayrı bir yerde yeni yerleşim yerleri kurdukları görülmüştür. Guleman mahallesi 1935 senesine kadar Diyarbakır’ın Ergani İlçesine bağlı bir köy idi, bu tarihten sonra Elazığ’ın Maden İlçesine bağlanmıştır (Kaşıkçı, 2020).

Bu mahalleyi köy halinde inceleyecek olursak; Nergek, Guleman, Pazvare mahallesinden oluşan bir köydür. Köyün ilk yerleşim yerini Nergek mahallesi oluşturmaktadır. Daha sonra yukarıda da bahsettiğimiz gibi Gulam gençleri ailelerinden ayrılarak Nergek’ten bir km uzakta Guleman mahallesini kurmuşlardır (Foto 4).

Foto 4. Alacakaya İlçe Merkezinin Genel Görünümü

Alacakaya ilçe merkezine ait ilk bilginin 1870 yılına ait olduğunu görmekteyiz. 1870 yılında Türkiye Jeolojisine ait incelemeler yapan Rus Jeolog Piere De Tcihatceher Guleman Köyü sınırları içinde kromit yataklarının varlığına değinmiş ise de cevher varlığı 1915 yılında saptanmıştır. 1970’den sonra mezra amaçlı Pazvare Mahallesi kurulmuştur.

Guleman köyünden bir kişi Maden ve Ergani İlçelerindeki bakır madeninin bulunduğu işletmeye hayvanıyla odun taşırken odunları dengelemek için bulduğu taşı kullanır. Odunları işletmeye indirirken artık lazım olmayan taşı yere atar. Şans eseri orada olan Maden Yüksek Mühendisi Abdullah Hüsrev Bey taşı nereden bulunduğunu köylüden öğrenir. Köylüyü yanına alarak Saisi bölgesinden topladığı taş parçalarını alarak Maden' geri döner.1915 yılında yapılan incelemeler sonunda Guleman'da çok sayıda krom yatakları olduğu belirlenmiştir. Daha sonra Abdullah Hüsrev Beye Guleman soyadı verilmiştir (Alacakaya Kaymakamlığı).

1935 yılında kromun bulunmasıyla 1936 yılında Şark Kromları T.A.Ş. Guleman Mahallesinden 2 km kuzeyde tesisler kurmaya başlamışlardır. Zamanla işletmede çalışan personellerin konaklama ihtiyacını karşılamak amacıyla konutlar inşa eder ve böylece Site Mahallesinin temelleri bu tarihte atılmış olmaktadır. Site Mahallesinde ilk yerleşmeler Elâzığ Caddesinin batısında yer almaktadır. 1960 yılından sonra, köylerden ve çeşitli yerlerden işçi olarak gelenler konut ihtiyacını karşılamak amacı ile işletmeye ait arazi üzerinde konutlar yapmışlardır. Bu tarihten sonra Elâzığ Caddesinin doğusunda daha sonraları mahallenin güney kesiminde yerleşmeler kurulmuştur. Alacakaya ilçesinin ilk mahallesi Altınçanak mahallesidir. Buraya maden işçileri ilk olarak yerleşmiş ve aynı maden işçileri kendi aralarında para toplayarak Alacakaya merkez camiini inşa ettirmişlerdir (Foto 5-6). İlk yerleşim alan özelliği gösteren Altınçanak merkez mahallesi işçiler yardımları oluşturulan konut alanları sağlıklı yapılaşmayı da birlikte getirmiştir. Bu nedenle Alacakaya ilçesinin kuruluş yeri fiziki coğrafya şartların yanında sağlıklı yapılaşma ile birlikte merkez mahalle de çarpık kentleşme sorunu da ortaya çıkmıştır.

1987 yılında Belediye statüsüne kavuşmuştur.20 Mayıs 1990 gün ve 20523 sayılı Resmî Gazetede Yayımlanan 3644 sayılı yasa ile Alacakaya ismiyle ilçe olmuştur (Alacakaya Kaymakamlığı).

Foto 5. Altınçanak Mahallesi ve Maden Ocakları

4.2. Yerleşme Üzerinde Etkili Olan Faktörler

Doğal ortam ve beşerî faktörlerin etkileşimiyle yaşam alanları oluşur. ‘Nüfusun yerleşmesiyle ilgili faktörleri 2 başlıkta toplayabiliriz. (1)-Doğal ortamın yerleşime uygun olmasıyla ilgili etkenler; Maden kaynakları, yeryüzü şekilleri, toprak, iklim ve su kaynakları. (2)-Beşerî faktörler: Tarihsel etkenler, teknolojik durum, insanın coğrafi ortama uyum sağlayabilmeleriyle ilgili etkenler, teknolojik durum, coğrafi mevkii, ekonomik ve toplumsal örgütlenmedir’ (Tümertekin, Özgüç, 2020, s.323).

“Yerleşme şekli” ile “yerleşme tipi” esasında anlamları farklı iki kavramdır. Buna rağmen günümüzde çoğu zaman birbirinin yerine kullanılır. Sözcük anlamı ile, şekil esasen nesnelerin dış görünüşü açısından niteliğini; tip ise yapısal-fonksiyonel özelliğini ortaya koyar. Yerleşme şeklini anlam olarak incelediğimizde yerleşim yeri üzerindeki yapıların arazideki dağılışı biçimi akla gelir (Çağlıyan, 2002, s. 101).

Yerleşim yerini ve dağılışı belirleyen fiziki faktörlerin başında gelenleri iklim, toprak, topografya, maden kaynakları ve su kaynaklarına yakınlık olarak özetleyebiliriz. Bunlardan çalışma alanımızdaki yerleşmenin dağılışı belirleyen en önemli faktör maden zenginliği ve yer şekilleridir. İlçe merkezinin ilk yerleşim yerlerinden olan Site mahallesinin kuruluşu tamamen maden zenginliklerine bağlıdır. İlçe merkezindeki mahallerin sayılarının artması ise tamamen topografik özelliklere bağlıdır.

Rakımı yaklaşık 1150 metre olan bu yerleşim yeri, çevresine göre nispeten yüksek bir tepe üzerine ve bu tepenin güney yamacına kurulmuştur. Batıya doğru ise daha yüksek olan Fakirkıtan Ziyaret Tepesinin doğu yamacına kurulmuş durumdadır. 1987 yılında Fakirkıtan Ziyaret Tepesinin kuzey yamacına karşılık gelen bir noktada Guleman Köyü, ilçe merkeziyle birleşerek ilçe merkezinin bir mahallesi haline gelmiştir.

Yerleşmelerin dağılışında fiziki etkenlerin yanı sıra, beşerî faktörlerde etkilidir. Bu beşerî faktörleri kısaca özetlersek; coğrafi mevkii, tarihi faktörler, teknolojik durum, kültürel faktörler, sosyal organizmalardır. Bu etkenler daha çok yerleşmenin dağılışını belirlemiştir.

Çalışma alanımızın oluşmasında ekonomik faktörler daha belirleyici olmuştur. Burada 1936 yılında kurulan Lavar Krom Temizleme Tesisleri yerleşmenin bu alana kurulmasında etkili olmuştur. Bu tesiste çalışanların aileleriyle birlikte buraya yerleşmesiyle nüfus oldukça artmıştır.

Yerleşme yeri seçiminde etkili olan etkenlere baktığımız zaman çoğunlukla yamaçlara kurulan yerleşmelerin en önemli nedeni suya yakın olma durumudur. Fakat Alacakaya ilçesinde yerleşme yerleri çoğunlukla yamaca kurulmasına rağmen suya yakın olma durumuyla bir ilişkisi yoktur. Buradaki yerleşmelerin sebebi tamamen topografik nedenlerdir (Foto 4).

Foto 6. Alacakaya Site Mahallesinin Yamaca Kurulmuş Görüntüsü

4.3. Meskenler

Yerleşme coğrafyasının Türkiye’de ileri gelen isimlerinden olan TANOĞLU’’ Her yapı coğrafyayı aynı seviyede ilgilendirmez. Coğrafyayı ilgilendiren yapıların çeşitli kısımlarının birleştirme şekli ile kullanılan yapı malzemesi tarzı içinde bulunduğu coğrafi koşulların etkisini

taşıyan ve bu durumu aksettiren yapılardır. Bir ev bulunduğu coğrafi bölge koşullarını aksettirdiği coğrafi bir mana ve değer taşır... Kaprislerin oluşturduğu doğal ortam koşullarına uyum sağlamayan yapıların coğrafi betimlemede yeri olamaz' (Tanoğlu,1969, s. 202.) demiştir.

Meskenlerin inşasında iklim ile çevreden temin edilen yapı malzemesinin önemi oldukça fazladır. Bunların dışında yapıyı inşa edecek ve kullanacak kişilerin beğenisi, tecrübesi, maddi durumu ve sosyal statüsünün büyük etkisi bulunmaktadır. Ancak bunlardan önce meskenleri belirleyen ana etken bölgede en çok bulunan malzemedir (Çağlıyan, 1994, s.79-80).

Çalışma alanımızda mesken çeşitleri oldukça karmaşık bir özellik gösterir. Özellikle Guleman Mahallesi'ndeki meskenler, bu mahallenin eskiden köy olmasından dolayı tamamen köy evi özelliği göstermektedir. Buradaki evler, tek ev ve eklentisinden oluşmaktadır. Bu eklentiler, değişik amaçlarla kullanılan (tuvalet, depo, ahır...vs.) yapılardır. Bunların bazıları (ahır ve tuvalet) evin alt katında teşkil edebilirler.

Yapı malzemesi olarak, özellikle çevreden sağlanan ve bol miktarda bulunan taştır. Az miktarda biriket ve tuğla yapı malzemesi olarak kullanılmaktadır. Damların büyük bir çoğunluğu düz(toprak) dam şeklindedir. Bu özellikler mesken tipi ve kullanılan yapı malzemesinde ekonomik ve kültürel etkenlerin etkisinin ön planda olduğunu göstermektedir (Foto 7).

Foto 7. Alacakaya İlçe Merkezinde Eski Tip Evlerden Bir Görünüm

Site mahallesinde ise mesken tipi ve kullanılan malzeme daha farklı ve karmaşık bir özellik göstermektedir. Burada taş, toprak ve betonarme evler iç içe bulunmaktadır. Özellikle Lavar Mevkiinde evlerin çoğu tarımsal alanlara yakın olduğu için yapı ve kullanılan malzeme itibari ile köy evlerine benzer özellikler göstermektedir. Buradaki evlerin çoğu taştan ve topraktan, düz dam

şeklinde yapılmıştır. Bunun yanı sıra, evlerin bazılarının yanında, değişik ihtiyaçlarda kullanılmak üzere yapılmış eklentilere de rastlamak mümkündür. İşletme lojmanlarının bulunduğu yerde çoğunlukla resmi daireler ve bu kurumda çalışanlar bulunduğu için, çoğunlukla daha modern betonarme evler ön plandadır. İlçede ısınma aracı olarak kömür kullanılmaktadır. Doğalgaz henüz ilçeye gelmemiştir fakat ilçenin belirli bir bölgesine yapılması planlanan doğalgaz depolama tesisi ile ilçeye sıvılaştırılmış doğalgaz getirilmesi planlanmaktadır.

İlçede 2 adet 8 katlı Mahmut YAŞLI konutları bulunmaktadır (Foto 8). Emniyet lojmanları 5 katlıdır (Foto 9). Bunlar dışında tek katlı ve iki katlı yapıların yoğun olduğu görülmektedir). Mevcut bulunan Etikrom lojmanları 3 katlıdır, yenilerinin yapımlarının tamamlanmasıyla oturulmaya hazır hale gelecektir Bunun yanında 2 adet 8 katlı Etikrom lojmanları yapılmaktadır (Foto 12).

Foto 8. Mahmut YAŞLI Konutlarından Bir Görünüm

Foto 9. Beş (5) Katlı Polis Lojmanlarının Görünümü

Foto 10. Alacakaya Camii

Foto 11. Alacakaya Merkez Eski Camii Görünümü

Foto 12. Üç (3) Katlı Etikrom Lojmanları

İlçe merkezinde 2 adet camii bulunmaktadır. Bunlar Alacakaya Merkez Camii ve Merkez Eski Camii'dir (Foto 10-11). Ayrıca ilçe merkezinde TOKİ tarafından 107 adet konut ve 4 adet dükkân projesi onaylanmış olup yapımına başlanılacaktır.

4.4. Alacakaya'nın Kuruluş ve Gelişmesi

Alacakaya'da Selçuklular döneminde Türk hakimiyeti başlar. 1071 Malazgirt Muharebesinden sonra Harput ile birlikte çalışma alanımızda sırasıyla Çubuk Oğulları, Artuk Oğulları, Anadolu Selçukluları, Dulkadir Oğulları, Akkoyunlar ve Safavilerin idaresine girmiştir. Harput ve havalisi Çaldıran Savaşı ile Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Sultan Selim Han'ın tahtına biat ettiklerini bildiren İran Padişahlarına karşı Osmanlıların yanında yer alan Uç Beylerinden Cimşit Bey, Osmanlı Hükümdarlarının güven ve takdirini kazandığından, buna karşılık Sultan da kendisine büyük yardımlarda bulundu. Cimşit Bey hayatta iken beyliğini oğluna bıraktı. Cimşit Bey'in vefatından sonra da evladının beyliğinin onaylandığına dair Sultanlık Fermanı verildi. Bu döneme ait birden fazla fermanın varlığından bahsedilmektedir (<https://alacakaya.meb.gov.tr/www/tarihce/icerik/95>).

Alacakaya'nın bugünkü yerinin tarihçesi yörede çıkarılan krom cevherinin tarihçesi ile başlamaktadır. Maden ilçesindeki bakır cevherinin odundan elde edilen ısıyla eritildiği dönemlerde Guleman Köyü halkından biri Ergani Bakır İşletmesi'ne hayvan arabası ile odun taşıırken gece hayvanın yükünü dengeleştirmek için yerden tesadüfen aldığı bir taşı kullanır ve yoluna devam eder. Sabahın erken saatinde Ergani Bakır İşletmesi'ne varır. Hayvanın yükünü indirirken artık işine yaramayan taşı bir kenara atar. Tesadüfen o sırada oradan geçen Maden Yüksek Mühendisi Abdullah Hüsrev Bey vatandaşın bu taşı nerede bulduğunu sorar ve yerini öğrenir. Köylü ile birlikte Guleman Köyü yakınındaki Saisi mıntıkasına gelir. Buradan topladığı taş parçalarıyla birlikte Maden'e döner. Yapılan incelemeler sonucunda Guleman yöresinde zengin krom yataklarının olduğu, sonradan GÜLUMAN soyadını alan Abdullah Hüsrev Bey tarafından 1935 yılında bulunmuş oluyor. Bölgede bulunan bu krom cevherinin işletilmesine 1936 yılında başlanmıştır. Bugünkü İlçe merkezinin bulunduğu yerde Şark kromları T.A.Ş. kurularak maden çıkarılmaya başlanmış, 1939 yılında da Müessese haline dönüştürülerek Etibank Mahdut Mesuliyetli Şark kromları İşletmesi Müessesesi adıyla faaliyet göstermeye devam etmiştir. Kurum, idari binalarının yanında idari ve teknik kadrolarda çalışan personelinin barınması için ev ve sosyal alan yapmıştır. Krom çıkarılması ve iş yerlerine gidiş geliş yollarının yapılması için çok sayıda insan gücüne ihtiyaç duyulması sebebiyle çevre köy ve ilçelerden yöreye büyük oranda işçi akını oluşarak zamanla Etibank tesislerinin civarında sağlıklı bir yapılaşma ile meydana gelmiştir. 1987 senesinde bugünkü ilçe merkezine 2 km uzaklıktaki Guleman köyü ile birleştirilerek Maden İlçesine bağlı Alacakaya adıyla belde belediyesi oluşmuştur. Yapılan ilk Belediye seçimleri sonucunda Dt.Cimşit DEMİR Alacakaya Beldesinin Belediye Başkanı seçilmiştir. 20 Mayıs 1990 gün ve 20525 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 3644 sayılı kanunla da Alacakaya adı ile ilçe statüsüne kavuşmuştur (<http://www.alacakaya.gov.tr/ilenin-tarihi>).

4.5. Alacakaya'nın İdari Fonksiyonel Özellikleri

Bir yerin merkezi olarak büyüyüp, ilerlemesinde idari fonksiyon esas unsurdur. Bu fonksiyonla alakalı tesisler yerleşim merkezlerinde toplanmışlar ve idari açıdan çevre ile özellikle ilçe sınırları içinde karşılıklı etkileşimlerinin sadece idari alanda yapılmasına neden olmaktadır (Karaboran, 1989, s.119).

Foto 13. Alacakaya Belediyesi

Foto 14. Ziraat Bankası

Foto 15. PTT

Foto 16. Alacakaya İlçe Merkezinde Bulunan Akaryakıt İstasyonu

Alacakaya ilçesi bugün 6 mahalle, 10 köyün idari işlerinin yürüttüğü bir merkezdir. İdari yapılanmasındaki kalkınma sürecine bağlı olarak yerleşmenin daha da güçleneceği tahmin edilmektedir. Alacakaya'ya bağlı 10 adet köyün eski ve yeni isimleri tablo 11'de belirtilmiştir.

Tablo 11. Alacakaya'ya Bağlı Köylerin Eski ve Yeni İsimleri

No	Yeni Adı	Eski Adı
1	BAKLADAMLAR	KÜNDİKAN
2	ÇAKMAKKAYA	DOL
3	ÇANAKÇA	AŞAĞI SIĞEK
4	ÇATAKLI	ENGINE
5	ESENLIK	GİRDO
6	GÜRÇUBUK	ŞARİH
7	HALKALI	AYNATO
8	İNCEBAYIR	BAHROBİŞAN
9	KAYRANLI	YUKARI SIĞEK
10	YALNIZDAMLAR	GÖMA

Kaynak: DİE

Alacakaya ilçesinde bulunan resmî kurumların tamamına yakını hükümet konağında bulunmaktadır (Foto 17) İlçe Emniyet Amirliği de Elazığ Caddesi üzerinde yer almaktadır.(Foto-18, Tablo 12).

Foto 17. Alacakaya Hükümet Konağı

Foto 18. Alacakaya İlçe Emniyet Amirliği

Tablo 12. Alacakaya’da Resmi Kurum ve Kuruluşlar

Alacakaya Kaymakamlığı
Alacakaya Belediyesi
İlçe Jandarma Komutanlığı
İlçe Emniyet Müdürlüğü
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
İlçe Müftülüğü
İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
İlçe Mal Müdürlüğü
Toplum Sağlığı Merkezi
İlçe Tapu Müdürlüğü
İlçe Nüfus Müdürlüğü
İlçe Özel İdare Müdürlüğü
İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü
Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü

Kaynak: Alacakaya Kaymakamlığı

4.6. Alacakaya’nın Ticari Fonksiyonu

Kazanç elde etmek maksadıyla mal ve malzeme alıp satma işine ticaret denilmektedir. Bu kelime dilimizde almak-satmak ya da alış-veriş ifadesiyle kullanılır. Bu işi icra eden kişilere ise tüccar denilir. Ticari eylemin yurtiçine yayılmış kısımlarına iç ticaret, yurtdışı yayılmış kısımlarına dış ticaret denilmektedir (Doğanay, 1998, s.577). İlçenin yeterince gelişmemesi nedeniyle, yerleşim alanındaki insanların ihtiyaçlarının tamamının buradan karşılanması mümkün olmamaktadır.

Merkezde oluşmuş ekonomik yerleşme sayesinde ilçe merkezinde ve çevresindeki nüfus için ihtiyaç olan hizmetler sunulmaktadır. Bu merkezi bölge kendi nüfusunun ihtiyaçlarını karşılar ve çevredeki yerleşim yerlerine hizmet götürür ayrıca diğer yerleşim bölgelerinin başlıca görevlerini üstlenmektedir. Ancak yeteri kadar gelişse bile gündelik ihtiyaç veya başkaca tüketim ihtiyaçlarını her zaman tam anlamıyla karşılayamaz (Karaboran, 1989, (b), s.90). Bu sebeple ilçe merkezlerinin ticari yapısını ve fonksiyonlarını tam anlamıyla açıklayabilmek için çevredeki kırsal nüfusun yaşadığı bölgelerin hangi tür gereksinimlerini ne seviyede karşılayabildiğini bilmek gerekir.

Ticari özelliğinin öne çıkarılması, ihtiyaçların fazlalaştığı ticari fonksiyonun belirlenmesi ve merkezdeki işyerlerinin etrafındaki yerleşim yerlerine etkisi bulunduğu yer bakımından yerleşmenin önemini ortaya koymaktadır (Çağlayan, 1996).

Alacakaya ilçe merkezinde bulunan çeşitli dükkanlar ticari faaliyetin önemli kısmını oluşturmaktadır. İlçe Belediyesine kayıtlı merkez mahallelerde 118 adet işyeri mevcuttur (Alacakaya Belediyesi). İlçede en çok, çeşitli gıda ürünleri satan yerler bulunur. Örneğin; bakkal, manav, market vb. Bunların yanında berber, kiraathane, fırın, kasap, marangoz, değirmen gibi çeşitli sayıda ticarethaneler bulunmaktadır (Foto 19 ve 20).

Foto 19. Alacakaya’da Bulunan Dükkanların Olduğu Caddeden Bir Görünüm

Foto 20. Alacakaya’da Bulunan Bir Market

İlçe merkezinde 3 adet büyük market bulunmaktadır. Bunlar A-101, SEÇ, EKONOMA marketleridir. İlçe halkı mevcut bulunmayan ticari alışverişlerini Maden, Ergani ve Elâzığ şehir merkezinden karşılamaktadır (Foto, 21-22-23).

Foto 21. A-101 Market Görünümü

Foto 22. SEÇ Market Görünümü

Foto 23. EKONOMA Market Görünümü

Alacakaya ilçesinde Elâzığ ve çevresindeki diğer ilçelerle olan bağlantısının zor olması nedeniyle kırsal kesimde üretilen tahıl, hayvansal gıdalar, sebze ve meyve gibi ürünler ilçe merkezinde satışa sunulmaktadır. Halk ihtiyacı olan malzemeleri ilçe merkezinde temin etmeye çalışır. Alacakaya ilçesi 1990'lı yıllardan sonra kurulduğu için ticari anlamda fazla gelişmemiştir.

4.7. Alacakaya'nın Ulaşım Fonksiyonu

Ulaşım, kişilerin ürettikleri ürün veya çeşitli mamullerin bulunduğu yerden farklı bölgelere taşınmasına denir (Atalay, 1989, s.317). Ürünün değerini yükselten en önemli öge ulaşımdır. Ulaşım sadece ham madde ve ürün değil aynı zamanda sanayi ve ticaret gibi görüş, iletişimin taşınmasını da sağlar (Tümertekin, 1987, s.1).

Çalışma sahamız, ulaşım faaliyetleri bakımından pek işlek bir konumda olmadığı için, ulaşım ağında pek geliştiğini söyleyemeyiz. Ulaşım faaliyetleri, fiziki şartlar ve beşerî imkanlara bağlı olarak çeşitlilik kazanmaktadır (Karayolu, Demiryolu, Denizyolu ve Havayolu). İlçede ulaşım sistemi bakımında sadece karayolu bulunmaktadır. Bir alanın ekonomik faaliyetlerinin gelişmesi veya gelişmemesi mutlak suretle ulaşım ağının gelişmesine bağlıdır (Karaboran, 1989, s.94).

Alacakaya ulaşım yönünden pek işlek bir konuma sahip değildir. Çevre ile bağlantısı karayolu ile olmaktadır. Alacakaya ilçesini Elâzığ'a bağlayan 2 adet karayolu mevcut olup, bunlardan birisi Maden ilçesi üzerinden Elâzığ ile bağlantısını sağlayan 98 km'lik karayoludur. Diğer karayolu ise Elâzığ-Bingöl karayolu Gülüşkür mevkiinde bağlantılı olup toplam 85 km'dir. Bu yol Arıcak ve Alacakaya ilçesine ulaşımı sağlamaktadır (Foto 24). Alacakaya ilçesinin Palu, Maden ve Ergani ilçeleri ile ulaşım bağlantısı vardır. İlçe merkezinin ve tüm köy yollarının tamamı asfalt olup köy

içleri parke taşı ile döşenmiştir. Alacakaya minibüsleri Doğu Garajından hareket etmektedir. Alacakaya ilçe merkezinden günlük olarak Maden'e ve Ergani'ye minibüs seferleri düzenlenmektedir. Ayrıca İlçe merkezinden köylere minibüs seferleri ile ulaşım sağlanmaktadır (Kaynak: Alacakaya Belediyesi).

Foto 24. Arıcak- Alacakaya Yol Ayrımı

Alacakaya ilçesinin gelişmesi için mevcutta yapılması düşünülen Güneydoğu Anadolu Bölgesinden başlayıp Karadenize uzanan ve Altıoluk mahallesinden geçmesi planlanan hızlı tren projesi ilçenin gelişmesi için büyük önem arz etmektedir.

Araştırma sahamızın çevre ile olan ulaşım yoğunluğunun bilgisini net olarak vermek mümkün değildir. Alacakaya'da kışın yükselti ve topoğrafyanın etkisiyle genelde köy yolları kapanır ve yerleşim yerleri ile merkez arasındaki ulaşım problemli olarak yürütülür. Kışın kar yağışı, baharda kar erimeleri ve yağmur nedeniyle yollardaki bozulma artmakta ve bağlantı giderek zorlaşmaktadır. Alacakaya ilçesinin en önemli problemlerinden biri ulaşım'dır. Ulaşım probleminin çözüldüğü takdirde ilçenin birçok problemide kendiliğinden çözümlenir. Kış aylarında kapanan köy yolları en fazla bir gün içerisinde açılmaktadır.

4.8. Alacakaya'nın Turizm Fonksiyonu

Alacakaya ilçesi için aktif bir turizm faaliyeti pek görülmemektedir. Çünkü bu ilçenin kurulması tamamen madencilik sektörüne dayanmaktadır. Bunun yanında turizm değeri kazanacak çok fazla bir yapıya sahip değildir. 1990'lı yıllarda başlayıp 2000'li yılların başına kadar ilçedeki krom ocaklarını görmeye gelen Çinli ve Japon turistlerin ağırlıkta olduğu turizm faaliyetlerinden

bahsetmek mümkündür. Altıoluk Mahallesi'nin bir kısmı sit alanında kalmaktadır. Ayrıca ilçede 2009 yılına kadar mermer şenliği düzenlenmekteydi.

Alacakaya ilçesinde turizm açısından önemli olan Sori Şelalesi (Foto 25) ve Demir Kapı Han (Foto 26) bulunmaktadır. Sori Şelalesi ilkbahar aylarında yağışların artması ve eriyen kar sularıyla şiddeti artmakta ve görülmeye değer bir görüntü oluşturmaktadır. Ayrıca yağışların çok fazla olduğu dönemde şelalede taşmalar meydana gelmektedir. Sori Şelalesi turizm açısından pek rağbet görmemektedir. Demir Kapı Hanı ise Alacakaya ilçesi Çakmakkaya Köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bölgedeki ender tarihi eserlerdendir. Ortalama 2 dönüm arazi üzerindedir. Bu han Bağdat seferi sırasında 4. Murat tarafından yaptırılmıştır. Kervanların Çakmakkaya Köyü üzerinden Karadeniz'e giden güzergahlarında konaklamaları amacıyla yapılmıştır.

Foto 25. Sori Şelalesi Görünümü ve Taşkın Görüntüsü

Foto 26. Demirkapı Hanı

4.9. Alacakaya'nın Eğitim Fonksiyonu

Bir yerleşim yerindeki kültür ve eğitim faaliyetleri görevlerini sadece merkezde değil, merkez çevresinde de işlevini yerine getirmelidir (KARABORAN, 1989, 90).

İlçe merkezinde 1 adet ilkokul, 2 adet ortaokul, 1 adet te lise bulunmaktadır. Bunlar; Şehit Piyade Çavuş Suat Çağlar İlkokulu (Foto 27), Alacakaya Ortaokulu, Alacakaya İmam Hatip Ortaokulu (Foto 28) ve Alacakaya Mermer Cemil Yaşlı Çok Programlı Anadolu Lisesidir (Foto 29). Ayrıca ilçe merkezinde 1 adet Halk Eğitim Merkezi, 1 adet Öğretmenevi ve ASO (Akşam Sanat Okulu) (Foto 30) bulunmaktadır.

Foto 27. Şehit Piyade Çavuş Suat Çağlar İlkokulu

Foto 28. Alacakaya Ortaokulu ve Alacakaya İmam Hatip Ortaokulu

Foto 29. Alacakaya Mermer Cemil Yaşı Çok Programlı Anadolu Lisesi

Foto 30. Öğretmenevi ve ASO (Akşam Sanat Okulu)

Köylerde ise 4 adet ilkokul, 2 adet ortaokul bulunmaktadır. Bunlar; Halkalı İlkokulu (Foto 31), Yalnızdamlar İlkokulu, Çakmakkaya İlkokulu (Foto 32), Çataklı İlkokulu ve Halkalı Ortaokulu ve Çataklı Ortaokuludur.

Foto 31. Halkalı İlkokulu ve Halkalı Ortaokulu

Foto 32. Çakmakkaya İlkokulu

İlçe merkezinde toplamda 47 derslik, 64 öğretmen ve 638 öğrenci bulunmaktadır. Köylerde ise toplam 29 derslik, 39 öğretmen ve 305 öğrenci bulunmaktadır. İlçe genelinde toplam 76 derslik, 103 öğretmen ve 943 öğrenci bulunmaktadır (Tablo 13).

Tablo 13. Alacakaya’da bulunan okulların derslik-öğretmen-öğrenci sayıları

Okul Adı	Derslik Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Şehit Piyade Çavuş Suat Çağlar İlkokulu	16	16	180
Halkalı İlkokulu	5	4	67
Yalnızdamlar İlkokulu	5	12	24
Çakmakkaya İlkokulu	4	3	50
Çataklı İlkokulu	-	5	46
Alacakaya Ortaokulu	14	15	171
Alacakaya İmam Hatip Ortaokulu	4	6	46
Halkalı Ortaokulu	7	7	86
Çataklı Ortaokulu	8	8	32
Alacakaya Mermer Cemil Yaşlı Çok Programlı Anadolu Lisesi	13	27	241
Toplam	76	103	943

Kaynak: Alacakaya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

4.10. Alacakaya’nın Sağlık Fonksiyonu

Alacakaya ilçe merkezinde hastahane bulunmamaktadır. İlçe merkezinde 1 adet Toplum Sağlığı Merkezi (Foto 33), 1 adet Aile Sağlığı Merkezi (Foto 34) ve 1 adet Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu bulunmaktadır. Ayrıca Çataklı ve Halkalı köylerinde birer adet sağlık evi ve bu sağlık evlerinden birer ebe bulunmaktadır.

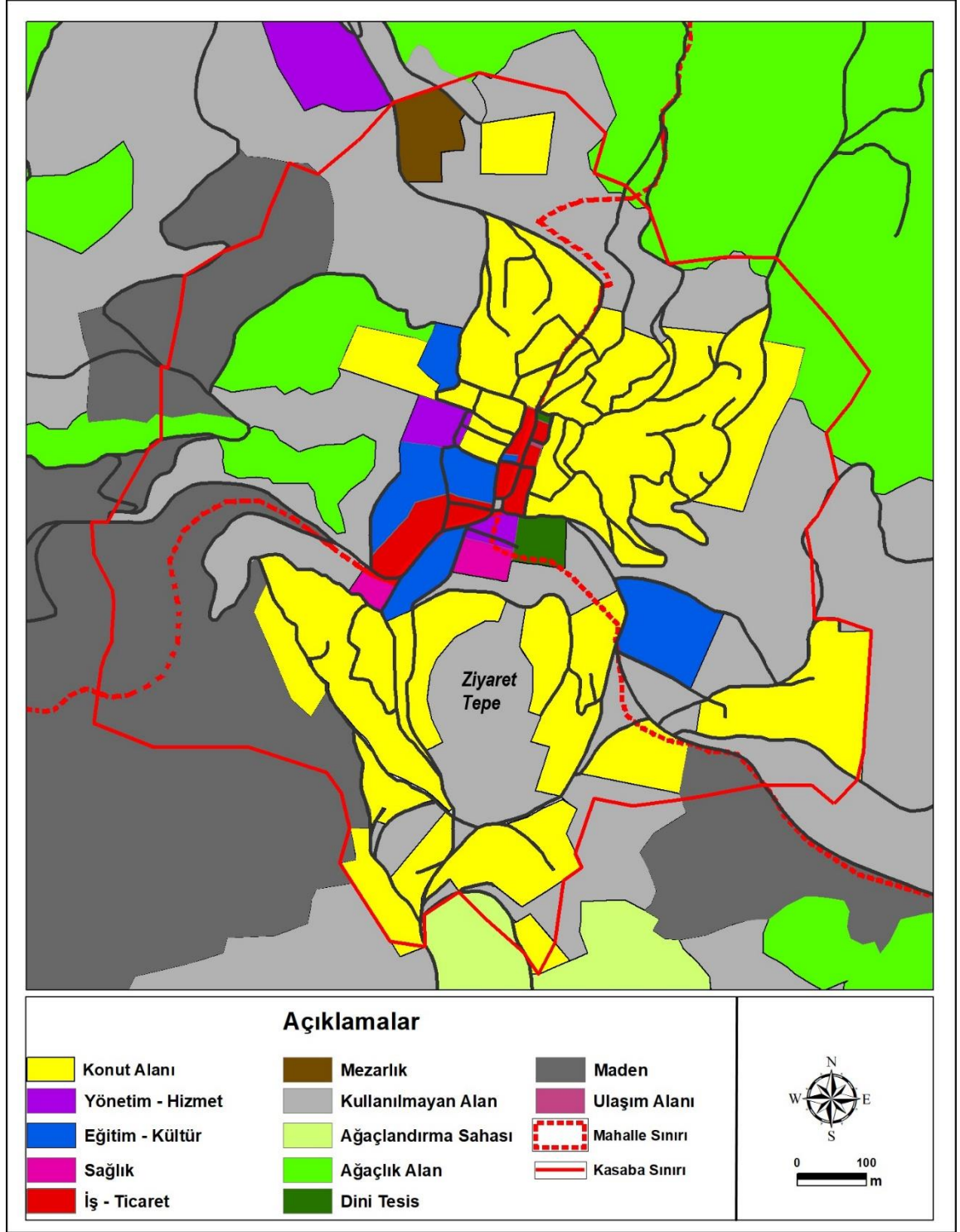
Aile Sağlığı Merkezinde 3 hekim, 2 hemşire, 1 temizlik personeli ve 1 tıbbi sekreter bulunmaktadır. Toplum Sağlığı Merkezinde ise 1 hekim (TSM Başkanı), 3 hemşire, 5 ebe, 1 röntgen teknikeri, 1 tıbbi sekreter, 1 çevre sağlığı teknikeri, 1 memur, 1 VHKİ, 1 hizmetli, 3 işçi, 4 ambulans şoförü, 8 paramedik bulunmaktadır.

Foto 33. Toplum Sağlığı Merkezi ve Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu

Foto 34. Alacakaya Merkez Aile Sağlığı Merkezi

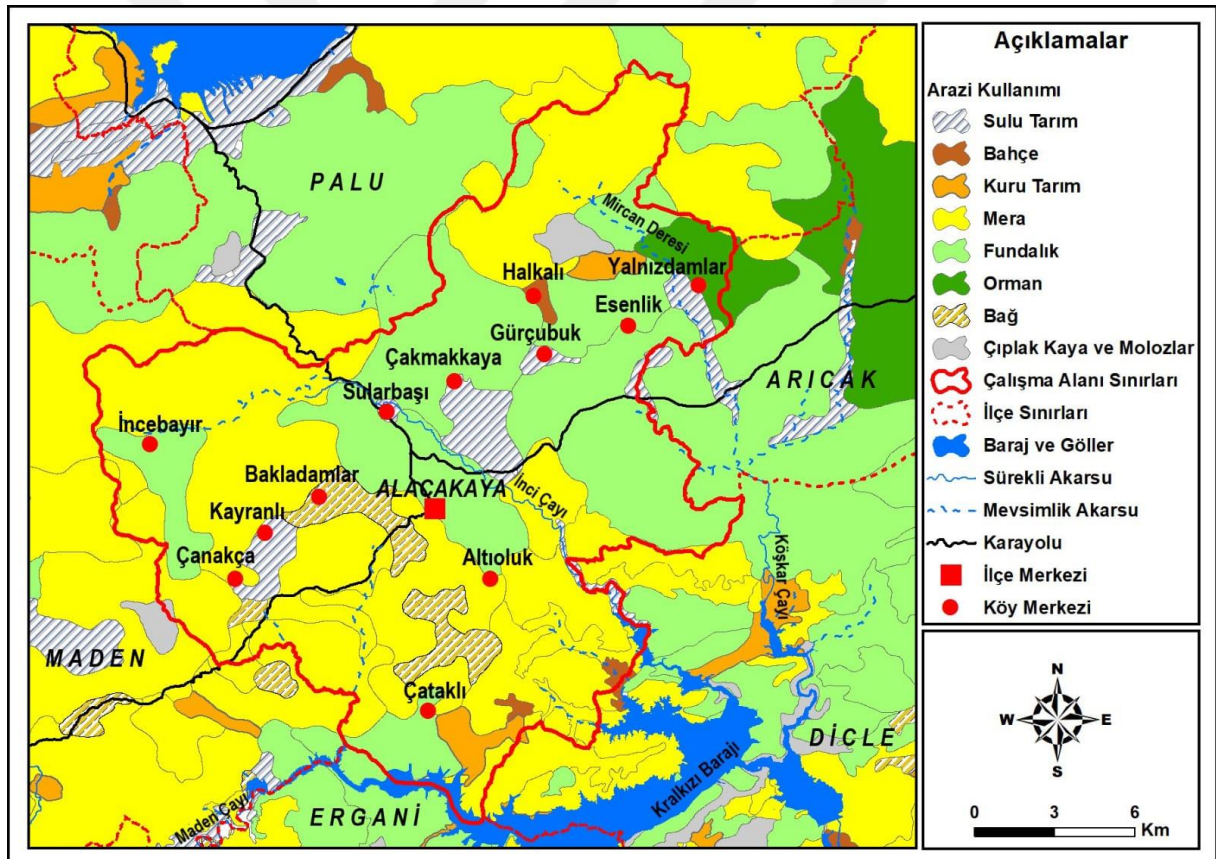

Harita 10. Alacakaya İlçesinin Genel Arazi Kullanım Haritası

5. ALACAKAYA'NIN EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Ekonomik fonksiyon bir yerleşim yerinin en önemli işlevlerinden biridir. Şehirler ekonomik açıdan bir merkez olarak çevresini etkiler, kısıtlı ve belirli çevresini kendisine bağlar. Şehirlerin gelişmesinde ve kuruluşunda ticaret, endüstri, tarım ve turizm gibi ekonomik işlevler önemlidir (Karaboran, 1989(b), s.91). Ekonomik faaliyet çeşitlerini belirleyen unsurlar doğal faktörler ve beşerî faktörlerdir. Doğal faaliyetlerden yeryüzü şekilleri, toprak, maden, iklim, hidrografik özellikler çalışma alanımızdaki ekonomik faaliyetlerde de belirleyici olmuştur. Çalışma alanımızda en çok hayvancılık, madencilik ve tarımın gelişmesinde ilçedeki engebeli arazi ve topoğrafya etkili olmuştur. Dağlık ve engebeli arazi nedeniyle tarım yerleşme merkezlerinin dışında yapılmaktadır. Kış mevsiminin yoğun ve uzun sürmesi nedeniyle hayvancılık faaliyetleri kapalı alanlarda yapılmaktadır. Ulaşımın ilçenin en önemli sıkıntılarından olması nedeniyle ekonomik faaliyetlerde buna paralel olarak olumsuzluk göstermektedir.

Alacakaya ilçesinin genel arazi kullanımı çoğunlukla mera ve fundalık alanlardan oluşmaktadır. İlçenin Güneydoğusunda bağ alanları yer alırken, ilçe merkezi kayalar, molozlar ve fundalık alanların yaygın görüldüğü alana karşılık gelmektedir (Harita 11).

Harita 11. Alacakaya İlçesinin Genel Arazi Kullanımı

5.1. Tarım

Araştırma sahamız kuruluş yeri bakımından tamamına yakını dağlık bir alan olması, sulama problemleri ve karasal iklimin sert geçmesi gibi nedenlerle ve tarım yapılabilecek arazilerin az olmasından dolayı gerek ilçe merkezinde gerekse çevresindeki kırsal alanlarda tarım yapmak pek mümkün değildir. Alacakaya’da mevcut kuyular, vadi tabanları ve su kaynaklarına uzak olan

yerlerde daha çok kuru tarım yapılmaktadır. Dolayısıyla ilçede yapılan tarımın çoğunluğu tahıl tarımıdır. Üretilen ürünlerin başında buğday gelir. Kırsal kesimde yapılan tarımsal ürünler ise sadece ilçenin ihtiyacına yöneliktir. Sulamanın yapılmadığı veya sulama imkanlarının elverişsiz olduğu yerlerde buğday, arpa, nohut vb. ürünler yetiştirilmektedir. İlçedeki bitki örtüsü yakacak temini, ticari amaç vb. gibi nedenlerle tahrip edilmiştir. Bitki örtüsü tahrip edilen bu alanlarda arazilerin tarımsal verimliliğide düşmektedir. Bölgede yapılan bu tarımın ekonomik değeri düşüktür ve sadece ihtiyacı karşılamaya yöneliktir.

Çalışma sahamızda tahıl tarımının yapılmasının en önemli nedeni iklimdir. İlçede üretilen tahıllar içerisinde ise buğdayın önemli yer tutmasının nedeni, en fazla ihtiyaç duyulan ürün olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışma alanımızda başlıca sulu tarım ürünleri olarak, bahçe tarımı ürünleri ve sebzeler gelmektedir. Bahçe tarımı özellikle su kaynaklarının yakın olduğu yakın olduğu yerlerde yapılmaktadır. Bahçe tarımı ekonomik olarak pek avantajlı olmamasından dolayı pek yaygın değildir. Sebzeçilik faaliyetleri ise bahçe tarımına nazaran daha ekonomiktir. Üretilen ürünlerden ihtiyaç fazlası olan ürünler köylerde ve ilçe merkezinde satılmaktadır ve bu sebzeler kurutmalık, turşuluk, konserve ve salçalık olarak da kullanılmaktadır. Alacakaya İlçesinde 2022 yılında tarım için en fazla alan ayrılan ekin buğdaydır. Üretilen miktar da ekilen alanın fazlalığıyla beraber yine buğdaydır. İlçede en az alan ayrılan ekin ise kuru fasulyedir ve yıllık üretim miktarı 2 tondur. Yine ilçede arpa, nohut, kırmızı mercimek, fiğ, yonca yetiştirilen ekinler arasındadır (Tablo 14). Ayrıca Altıoluk mahallesinde izne bağlı olarak salep soğanı yetiştirilmektedir.

Tablo 14. Alacakaya’da Üretilen Ürünlerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları (2022).

Ürün Adı	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Buğday	8800	1469
Arpa	1100	174
Kuru Fasulye	10	2
Nohut	46	5
Kırmızı Mercimek	75	8
Fiğ	300	300
Yonca	200	770

Kaynak: TÜİK

Alacakaya’da 2022 yılında taze fasulye, dolmalık biber, sivri biber, hıyar, patlıcan ve domates üretimi yapılmaktadır. Ekilen alan olarak en fazla alan domatese ayrılmıştır ve üretim miktarı en fazla olan üründür. İlçede alan olarak en az alan patlıcana ayrılmıştır ve üretimide en azdır (Tablo 15-16)

Tablo 15. Alacakaya’da Üretilen Sebzelerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları (2022).

Ürün Adı	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Taze Fasulye	200	100
Biber	180	144
Hıyar	70	84
Patlıcan	30	36
Domates	1700	2818

Kaynak: TÜİK

Tablo 16. Alacakaya’da Meyve Veren Ağaç Sayıları ve Üretim Miktarları (2022).

Ürün Adı	Meyve Veren Ağaç Sayısı	Üretim Miktarı (Ton)
Sofralık Üzüm, Çekirdekli	0	5683
Şaraplık Üzümler	0	28
İncir	250	4
Elma (Golden)	2950	100
Elma (Starking)	1900	51
Elma (Amasya)	2000	48
Diğer Elmalar	17843	428
Armut	1685	67
Kayısı	1300	59
Kiraz	3305	72
Vişne	1916	46
Şeftali	800	16
Erik	5350	161
Badem	10070	181
Ceviz	7200	112
Nar	3750	81

Kaynak: TÜİK

Alacakaya İlçesinde 2022 yılında yetiştirilen farklı cinsten elma çeşitleri, armut, kayısı, vişne, badem... ürünlerdir. Meyve veren ağaç sayısı olarak en fazla göze çarpan ağaçlar üzüm, elma çeşitleri, badem ve cevizdir. Üretim miktarı olarak ilçede en fazla üzüm üretilmektedir. En az üretimi olan meyve ise incir.

5.2. Hayvancılık

Doğu Anadolu’da ve özellikle bölgenin belirli alanlarında insanların geçim ekonomileri tarıma nazaran hayvancılığa bağlıdır. Doğu Anadolu Bölgesinde insanları; geniş ve boş arazi, mera ve çayır alanlarının fazlalığı, bölgedeki tarım açısından elverişsiz iklim koşulları ve nüfusun azlığı neticesinde hayvancılığa yöneltir (Erinç, 1953; 42).

Alacakaya ilçesinde buluna yer şekilleri nedeniyle ilçe tarımdan ziyade hayvancılığa elverişlidir. Bölgedeki hayvancılık faaliyetleri daha çok ticari amaçlı yapılmaktadır. Ayrıca insanlar temel ihtiyaçlarını için de hayvancılık yapmaktadır. Bununla birlikte nüfusun bir bölümü hem hayvansal ürün ticareti yapmakta hem de canlı hayvan satışı yapmaktadır.

5.2.1. Büyükbaş Hayvancılık

Alacakaya’daki büyükbaş hayvancılık faaliyetleri sayı olarak küçükbaş hayvancılıktan azdır. Büyükbaş hayvanlar sayıca az yetiştirilmesine rağmen, ekonomik değeri yüksek ve ekonomideki yeri oldukça önemlidir. Özellikle son yıllarda ithal ırkların yetiştirilmeye başlanmasıyla büyükbaş hayvanların ekonomideki önemi daha da artmıştır. İthal, kaliteli hayvanların bulunması sayesinde hayvan ticareti de son zamanlarda, önemli sayılacak derecede yaygınlık kazanmıştır. Alacakaya’da 2022 yılında toplam 2.700 adet hayvan bulunmaktadır. Bunlar sığır türlerinden oluşmaktadır. Manda yetiştiriciliği ise yoktur (Tablo 17).

Tablo 17. Alacakaya'daki Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Sayıları (2022)

Alacakaya'daki hayvan sayıları	
Büyükbaş	2700
Koyun	11.544
Keçi	4.378

Kaynak: TÜİK

5.2.2. Küçükbaş Hayvancılık

Alacakaya'da küçükbaş hayvancılıktaki hayvan sayısı fazla olmasına rağmen, pek fazla ekonomik değeri yoktur. Küçükbaş hayvancılıkta koyun sayısı keçi sayısından daha fazladır. Bölgedeki keçi yetiştiriciliğini de yaygın olması, engebeli arazi yapısına keçinin daha kolay uyum sağlamasından kaynaklanmaktadır. Bölgede yetiştirilen koyun ve keçilerin etlerinin yanı sıra sütleri ve sütlerinden elde edilen hayvansal gıdaların yetiştiricilerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Artan ürünler ise ticari amaçla değerlendirilip satılmaktadır. Alacakaya'da 2022 yılında yetiştirilen koyun sayısı 11.544, yetiştirilen keçi sayısı ise 4.378'dir.

5.2.3. Arıcılık

Arıcılık faaliyetinin devam etmesi için ilkbahar, yaz aylarında açan çiçekler arıcılığın devamı ve gelişmesi için önem arz etmektedir (Hayli, 1995, 241). Alacakaya ilçesindeki mevcut iklim koşulları ve bitki örtüsü arıcılık için elverişlidir. 2022 yılı verilerine göre Alacakaya'daki mahallelerde toplam 1.469 kovan sayısı bulunmaktadır. Bu mahallelerden Altınçanak, Gündoğdu ve Sularbaşı mahallerinde yoğunluk dikkat çekmektedir (Tablo 18).

Tablo 18. Alacakaya'daki Mahallelere Göre Kovan Sayısı (2022)

Alacakaya'da Arıcılık Faaliyetleri (2022)	
Mahalle Adı	Kovan Sayısı
ALTINÇANAK	466
ALTIOĞLUK	177
GÜLAMAN	50
GÜNDOĞDU	352
MERKEZ	78
SULARBAŞI	346
TOPLAM	1469

Kaynak: Alacakaya İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü

Yine 2022 yılı verilerine göre Alacakaya'nın köylerinde toplam kovan sayısı 4.974'tür. Bu köylerden en çok kovan sayısı 2.183 ile Halkalı Köyüdür. Alacakaya ilçe genelindeki toplam kayıtlı arıcı sayısı 82 kişi olup yıllık ortalama 35 ton verim alınmaktadır. İlçedeki toplam kovan sayısı 6.443'tür (Tablo 19), (Kaynak: Alacakaya İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü).

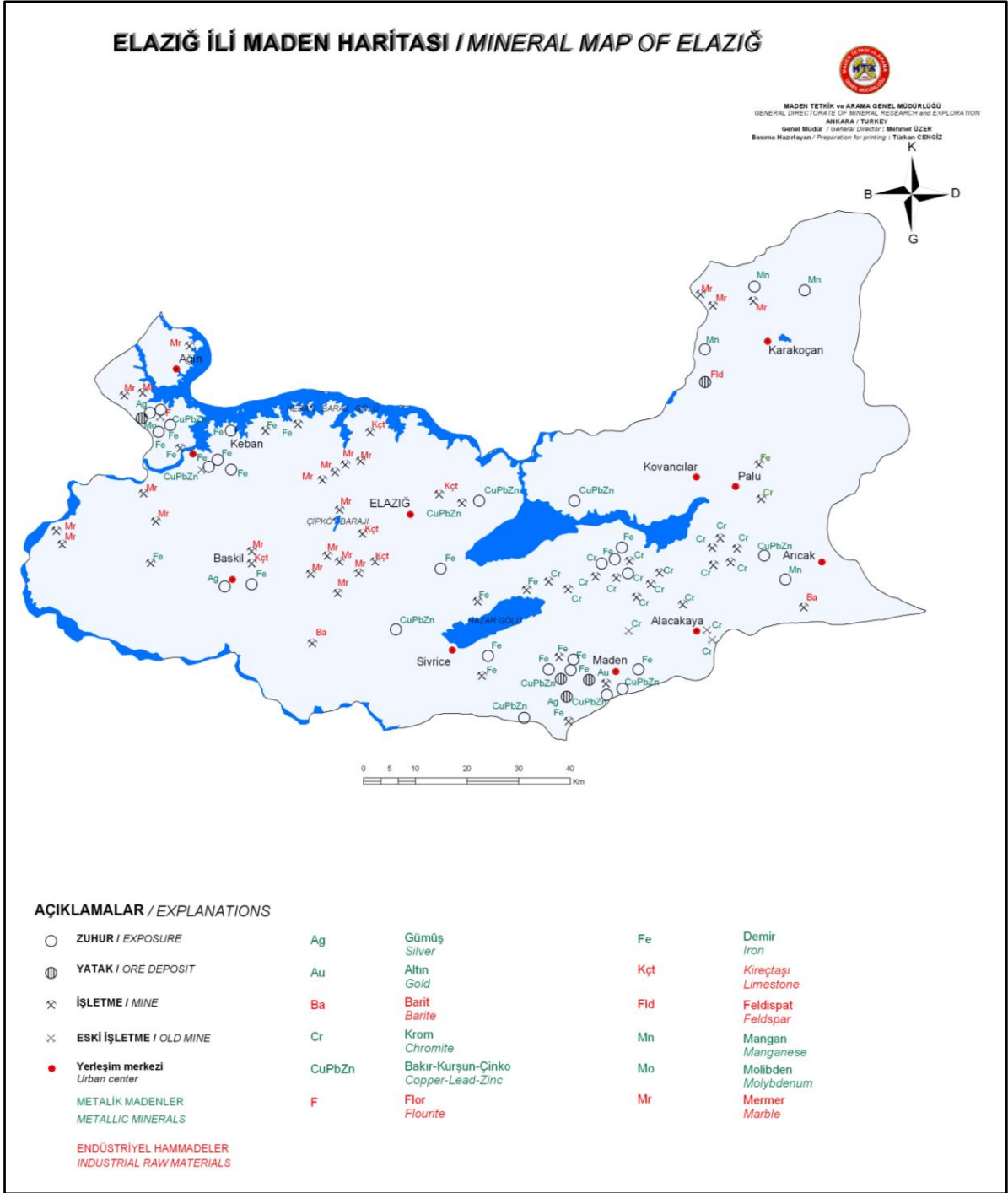
Tablo 19. Alacakaya'daki Köylere Göre Kovan Sayısı (2022)

Alacakaya'da Arıcılık Faaliyetleri (2022)	
Köy Adı	Kovan Sayısı
BAKLADAMLAR	63
ÇAKMAKKAYA	311
ÇANAKÇA	368
ÇATAKLI	195
ESENLIK	183
GÜRÇUBUK	186
HALKALI	2183
İNCEBAYIR	197
KAYRANLI	408
YALNIZDAMLAR	880
TOPLAM	4974

Kaynak: Alacakaya İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü

5.3. Madencilik

Sanayi faaliyetleri içerisinde en önemli faaliyet kolu madenciliktir. Bu faaliyetin temeli ise krom ve mermer işletmeciliği oluşturur. Elâzığ ili maden bakımından gayet zengin olup Alacakaya ilçesi zengin krom ve mermer yataklarına sahiptir (Harita 12).

Harita 12. Elâzığ İli Maden Haritası

Kaynak: MTA

5.3.1. Krom

Krom cevherini başlıca kullanım alanları metalurji sanayisi, refrakter amaçlı kullanım, kimyasal amaçlı kullanım, mermi, denizaltı, gemi, uçak ve silah ile ilgili destek sistemlerinde kullanılmaktadır. Kromun süper alaşımı ise yüksek ısıya dayanıklı malzemelerin kullanıldığı askeri amaçlı jet motorlarının yapımında ayrıca kullanılmaktadır.

Kromun Cevherleşmesi; Krom yatakları yalnızca erken magmatik safhada fraksiyonel kristalleşme safhasında meydana gelmiştir. Tüm krom yatakları ofiyolit karışık ultrabazik ve bazik içindedirler (Temur, 2001).

Alacakaya İlçesinde krom 3 bölgede toplanmıştır. Sori Dağı Bölgesi, Kef Dağı Bölgesi ve Gölalan Bölgesi. Sori Dağı Bölgesi tamamen Ultrabazik Kayaçlardan oluşmuştur. Bu kayaçlar taze parlak yüzeyleriyle Dunit, Piroksen içeren peridotitler ve olivin ile Harzburgitlere kadar bir seri teşkil eder. Sori Bölgesi ise en alt koldan başlayarak sırasıyla: Tenkella Horizonu, Ayıdamar Horizonu, Uzun Damar Horizonu, Tepebaşı ve Rut-Lasir Horizonlarıdır. Kef Dağı Bölgesinde iki Kef tepesinin güney yamaçlarında esas peridotit kütlelerinin güney parçası içerisinde bulunur. Harzburgit, Lertzolit, Dunit kromitit ve bunların serpantinleşmiş türevleri ayırt edilebilen kayaç çeşitleridir. Gölalan Bölgesinin yükseltisi 1000-1150 metre arasındadır. Bu bölgede ultra bazik kayaçlar mevcuttur.

Tablo 20. Alacakaya İlçesinde Krom Ocakları ile Üretim Tesisleri

1	Boğazköy Mevkii	Taşkın Kadir Metin Maden	Krom Üretimi
2	Gölalan Köyü Mevkii	Eti Krom AŞ.	Krom Üretimi
3	İncebayır Köyü	Eti Krom AŞ.	Krom Üretimi
4	Kelhasi Köyü	Vedat ÜSTÜNDAŞ	Krom Üretimi
5	Yalnızdamlar Köyü	Eti Krom AŞ.	Krom Üretimi

Kaynak: Elazığ İl Özel İdare (2023)

Foto 35. Açık Alanda Krom Çıkaran İşçilerin Görünümü (İ,Çağırın)

Kromitin tarihçesi; Yeraltı kaynakları, değişik bilimlerin araştırıldığı konuları arasında bulunur. Bu da kromun dünya ekonomisinde kıymetli bir konuma getirmektedir. Fakat gerçek değerini Sanayi İnkılabı ile elde etmeye başlamışlardır. Büyük devletlerin odak noktası olmuşlardır.

Ortalama 18. yy. ortalarında başlayan Avrupa ülkelerinde arka arkaya yapılan teknik icatlar ve topluluklarda elde edilen kaliteli yaşam düzeyi esasen yer altı cevherlerinin en gerçekçi bir şekilde işletilmesinin ve kullanılmasının bir sonucudur. Çünkü bu sahada elde edilen bu başarı aslında ülkelerin siyasal, stratejik teknik ve ekonomik gücüne denk gelmektedir (Demiroğlu, İ., 2017).

Guleman bölgesindeki krom yataklarının varlığı Maden Yüksek Mühendisi Abdullah Hüsrev Bey Tarafından 1935 yılında bulunmuştur. 1936 yılından itibaren bölgedeki krom yatakları işletilmeye başlanmıştır. 1939 yılında Etibank Şark Kromları İşletmesi Müessesesi 'ne dönüştürülmüştür. Krom cevheri 1977 yılında kurulan Ferrokrom Fabrikasının kuruluşuna kadar yurtdışına ve yurtiçinde çeşitli kuruluşlara satılarak ülke ekonomisine önemli gelirler sağlamış ve ayrıca sağladığı iş imkanlarıyla yöre halkının ekonomik ve kültürel gelişimine katkıda bulunmuştur.

Alacakaya İlçesinde üretilen krom 1936'dan 1975 yılına kadar kendisinden 23 km uzaklıkta bulunan Maden İlçesine teleferik sistemiyle taşınmıştır (Foto 35-36). Burada toplanan krom tren ile İskenderun'a taşınmış ve oradan da yurtdışına ihraç edilmiştir.

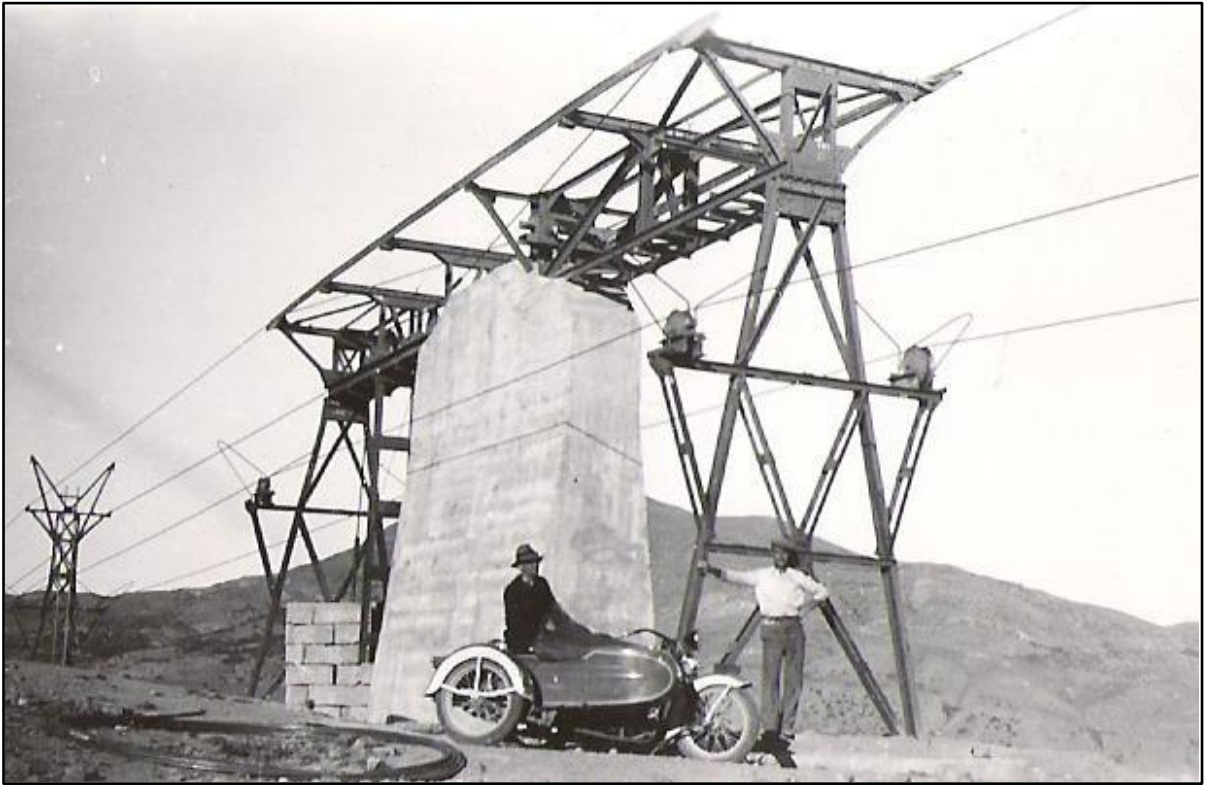

Foto 36. Kromun Teleferik İle Taşınmasının Görünümü (İ,Çağiran)

Daha sonra 2805 sayılı kanun ile kurulan Etibank Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Böylece krom cevheri çıkarımı ile birlikte krom cevheri zenginleştirme faaliyetlerine de başlanmıştır. 1984 yılından itibaren Etibank Şark Kromları-Ferrokrom İşletmesi Müessesesi Müdürlüğü adı altında birleştirilmiştir (Foto 37).

Foto 37. Kovancılar (Yarımca) İlçesinde Bulunan Ferrokrom Fabrikasının Görünümü

Genel Müdürlük 10.10.2000 tarih ve 200/76 sayılı özelleştirme Yüksek Kurulunun 18.10.2000 tarih ve 24204 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan kararnamesi ile özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır. Genel Müdürlük Ekim 2004 yılında bünyesindeki maden ocakları ile birlikte yaklaşık 56 milyon dolara Yıldırımlar AŞ'ye satılmıştır. Günümüzde krom Ferrokrom fabrikasında krom işletilmeye devam etmektedir. Mevcut ulaşım şartlarının iyileştirilmesi ve fabrika yatırımları ile ilçe halkına daha fazla istihdam sağlanması ve milli gelire katkı sunulması öngörülmektedir (Harita 13).

Foto 38. Elâzığ Vişne Mermeri

Dünyada nadir bulunan vişne mermeri Elâzığ ili Alacakaya ilçesinde çıkarılmaktadır. Bu tür dünya piyasasında Elâzığ Chery, Rosso Levanto ve Rosso Lapannto ismiyle tanınmaktadır (Harita 14). Vişne mermerinin Elâzığ ekonomisi için oldukça önemli bir yer konumunda olduğu ve farklı bölgelerde çıkarılan mermerlerden daha farklı olduğu ve bu mermer rezervinin Alacakaya'da bulunduğu ve tüm diğer dünya ülkelerine bu bölgeden ihraç edildiği bilinir. Alacakaya denince akla gelen görselliği ve güzelliği ile tanınan Elâzığ Vişne mermeridir. Alacakaya ilçesinde çıkarılan bu mermer türü Alacakaya ilçe ekonomisine katkıda sağladığı gibi Türkiye ekonomisine de önemli katkısı bulunur. Bu bölgede üretilen bu mermerler işlenmeleriyle küresel pazarlarda sunulmaktadır. Vişne mermerinin en çok kullanıldığı alan inşaat sektörüdür. Ayrıca iç dekorasyon ve el sanatlarında da kullanılır (Elâzığ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü). Bu mermer renk ve iyi cila tutması özelliğinden dolayı yurt içi ve yurt dışı pazarında önemli bir yeri vardır. Vişne mermeri Kâbe-Mekke, Beyaz Saray-ABD olmak üzere dünya genelinde önemli yapılarda kullanılmıştır.

Harita 14. Türkiye Mermer Yatakları Haritası

Kaynak: MTA

Alacakaya'nın Altıoluk köyünde çıkarımı yapılan yeşil mermer de yöre ekonomisinde önemli yere sahiptir (Foto 39). Sarı traverten mermer çeşidi ise Türkiye'de olduğu gibi Alacakaya ilçesinde de kısıtlı rezerv alanı bulunmaktadır (Foto 40)

Foto 39. Yeşil Mermer Örneği

Foto 40. Sarı Traverten Örneği

Bölgede birçok şahsın mermer ocağı (işletime açılmamış, ruhsatı bulunan) bulunmasına rağmen işletime açılmamaktadır. Çünkü; sektöre yapılacak yatırımlar oldukça büyük rakamlara ulaşmaktadır. Risk ise oldukça yüksektir. Bu sebeple yatırımcılar gerekli yatırımlardan kaçmakta bunun sonucunda da daha başlangıç aşamasında olan işletme koşulları istenilen duruma getirilememektedir. Ocağı açmak için yol, su, elektrik ve makinelere ihtiyaç vardır. Bu da oldukça maliyetlidir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Elâzığ iline bağlı Alacakaya ilçesinin ilk gelişim ve nüfuslanma dönemi 1935 yılında başlamaktadır. Bu tarihte Etibank tarafından kurulan maden işletme tesisleri ile bu süreç başlamış ve mermer yataklarının bulunması ile devam etmiştir. Alacakaya yerleşim açısından uygun bir sahada yer almamasından kaynaklı olarak yerleşme ve nüfus istenilen ölçüde gelişme göstermemiştir. Bu nedenle nüfus artışları beklenen düzeyde de gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni olarak, ilçenin kuruluş yeri nüfus taşıma kapasitesine uygun olmamasıdır. Fakat bazı dönemlerde nüfus artışlarının gerçekleşmesi, yerel seçimlerde nüfus kayıtlarının ilçeye geri taşınmasıdır.

Alacakaya ilçesinin 2023 yılı nüfus verilerine göre toplam nüfusu 6157'dir. İlçenin kuruluş tarihi krom madeninin bulunması ile başlamaktadır. Bu süreçle birlikte Alacakaya ilçesinde nüfus artışları meydana gelmiştir. Alacakaya ilçesinin nüfuslanmasında rol oynayan yer altı kaynakları aynı zaman da ilçenin bir maden kasabası niteliği göstermesinde de etken rol oynamıştır.

Nüfus coğrafyası açısından baktığımızda ise hayvancılığın günden güne önemini yitirmesi, madencilikğin gerekli yatırımı ve istihdamı sağlayamaması için nüfus azalma eğiliminde ve göç vermektedir. İlçe sağlık ve eğitim alanlarında yeterince gelişmemiştir. Ulaşımın sadece karayolu ile sağlanması, yer şekillerinin engebeli olması ve geçiş güzergahında olmaması ilçenin gelişmemesinin sebeplerinden bir kaçıdır. Ayrıca çıkarılan madenin burada işletilmemesi Alacakaya'nın gelişmesini engellemektedir.

Mevcut fiziki ve beşerî şartlara rağmen Alacakaya ilçesi yapılacak yatırımlarla geliştirilebilir. Bu açıdan bakarsak Alacakaya ilçesi ile ilgili şu önerilerde bulunabiliriz.

- 1- Mevcut belediyenin gelirleri artırılmalı.
- 2- İlçe merkezinde TOKİ tarafından 107 adet konut ve 4 adet dükkân projesi bir an önce hayata geçirilip mevcut konut stokları kentsel dönüşüm kapsamında yenilenmelidir.
- 3- Kuruluşu tamamen madene dayalı olan Alacakaya'da Madencilik Meslek Yüksek Okulu açılabilir.
- 4- Mevcut olan maden yataklarının genişletilmesi ve yeni ocakların açılması ekonomik potansiyeli güçlendirebilir.
- 5- İlçede eğitim ve kültürel faaliyetlere önem verilip mevcuttaki durumları iyileştirilebilir.
- 6- İlçe merkezinde Devlet Hastanesi kurulursa yöre halkı sağlık problemlerini daha rahat çözebilir..
- 7- Kovancılar ilçesindeki Ferrokrom tesisleri ile Alacakaya ilçesinde bulunan maden yatakları arasında yoğun bir ağır vasıta trafiği bulunmaktadır. Yolların genişletilmesi ile bu yoğun trafik azaltılabilir ve daha güvenli bir ulaşım sağlanabilir.
- 8- İlçedeki kromun taşınma maliyetleri ve ilçede işletilmesi ile ilgili olarak bir ferrokrom fabrikası kurulması önerilmektedir. Bu fabrika kurulur ise ilçeye çok büyük istihdam sağlar ve ilçe beklenen gelişimi ve büyümeyi gösterebilir.

KAYNAKÇA

- Alacakaya Kaymakamlığı [Http://Alacakaya.Gov.Tr/Alacakayamizin-Tarihesi](http://Alacakaya.Gov.Tr/Alacakayamizin-Tarihesi)
- Alacakaya Kaymakamlığı ([Http://Www.Alacakaya.Gov.Tr/İlenin-Tarihi](http://Www.Alacakaya.Gov.Tr/İlenin-Tarihi))
- <https://alacakaya.meb.gov.tr/www/tarihce/icerik/95> (Erişim Tarihi: 15.10.2024)
- Arslan, H., (2002). Akçadağ (Malatya) İlçesinin Coğrafyası, Doktora Tezi, 2002, Elâzığ
- Arslan, N. C. (2018). Keban (Elâzığ)'ın Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası. Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Atalay, İ., (1989). Türkiye Coğrafyası, Yeniçağ Basım-Yayın Sanayi, Ankara.
- Atasoy, A., Çitçi, M. D., (2009). “Değişen iklim Koşullarının Elâzığ Ovası ile Yakın Çevresinin Ekosistemine Etkileri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14 (21), 33-52
- Canpolat, F. A., Hayli, S. (2019). Pınarbaşı İlçe'sinin (Kayseri) Beşerî ve İktisadi Coğrafyası. Hiperlink Eğit. İlet. Yay. San. Tic. Ve Ltd. Sti.
- Çağlayan, H., (1996). “Akçadağ'ın (Malatya) Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.87-122, Elâzığ.
- Çağlıyan, A., Ayhan, G. (2018). Türkiye’de Yağışın Mekânsal Analizi, *Tücaum* 30. Yıl
- Çağlıyan, A., (1994). Kale Ovası (Malatya) ve Çevresinin Mevzii Coğrafyası, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sos., Bil., Ens, Elâzığ.
- Çağlıyan, A., (2002). Baskil İlçesinin Coğrafyası, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sos., Bil., Ens, Elâzığ.
- Çetintaş, Ş., (2023). Elâzığ İlinin Ekosistemleri, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demiroğlu, İ., (2017). Elâzığ'da Krom ve Mermer Çıkarım-Üretim Faaliyetleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri. Elâzığ.
- Demiroğlu, İ., (2018). Alacakaya İlçesi (Elâzığ) ve Yakın Çevresinin Yeraltı Kaynakları ve Bunların Kullanım Durumu, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ.
- Doğanay, H., (1998). Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya
- Dursun, A., (2010). Batı ve Doğu Kef (Guleman-Elâzığ) Krom Yataklarının Minerolojisi Ve Jeokimyası, Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Jeoloji Mühendisliği.
- Elâzığ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü <https://Elazig.Ktb.Gov.Tr/Tr-194204/Alacakaya.Html>
- Erinç, S., (1953). “Doğu Anadolu Coğrafyası” İstanbul Üniversitesi Yayınları
- Goral, N. C., (2018). Keban (Elâzığ)'ın Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası, Master's Thesis, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Gümüşçü, O., (2012). Coğrafya'ya Davet, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Güner B., (2012). Pütürge İlçesi'nin (Malatya) Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, ELAZIĞ
- Hayli, S., (1995). Erzincan Ovası'nın Beşerî ve İktisadi Coğrafyası, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elâzığ
- Karaboran, H.H., (1989). (A), ‘Elâzığ'da Endüstrileşme Faaliyetleri’, F.Ü. Sosyal Bil. Derg. 312, s.141-196, Elâzığ F.Ü. Coğrafya Sempozyumu S.101-166, Elâzığ.
- Karaboran, H.H., (1989). (B), ‘Şehir Coğrafyası ve Şehirsiz Fonksiyonlar’, F.Ü. Sosyal Bil. Dergisi. C.3, S.81-118, Elâzığ. No:572. Edebiyat Fak. Coğrafya Enstitüsü. Yay, No:15, İstanbul.
- Kaşıkcı, H., (2020). "Büyük Selçuklu Devletinde Gulam Sistemi, Genç Kalemler Tarih Araştırmaları Dergisi
- Onur, A., (1962). Türkiye’de Daimî Kar Sınırı Hakkında. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 20(1-2), 120-157.

- Özçağlar, A., (2009). Coğrafya'ya Giriş, A. Ü., Dctf. Ankara
- Polat, A., (2014). Alacakaya (Guleman, Elazığ) Cr Yatakları Ve Koçali (Adıyaman) Cu Cevherleşmeleri Yakınında Dere Kumu Jeokimyası, Fırat Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sarıbaş, M., (2009). Silifke (Mersin) İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
- Şengün, M. T., (2012). Harput Platosunda Doğal Ortam İnsan İlişkileri ve Doğal Çevre Planlaması, Elâzığ.
- Şimşek, P., (2019). “ Arıcak (Elâzığ)' ın Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası” Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tamer, A., Çavlin, A. (2007). 1927 Nüfus Sayımının Türkiye de Ulus devlet İnşasındaki Yeri Basında Yansımalar. *Nüfusbilim Dergisi*, 26.
- Tanoğlu, A., (1969). Nüfus ve Yerleşme, İ. Ü. Coğ. Enst. Yay, No: 45, İstanbul.
- Temur, S., (2001). Metalik Maden Yatakları; S.Ü. Müh.-Mim. Fak. Jeoloji Bölümü, Nobel Yayın Dağıtım, 285 S. Ankara.
- Tümertekin, E., (1987). Ulaşım Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2053, İstanbul
- Tümertekin, E., Özgüç, N., (2020). Beşerî Coğrafya İnsan Kültür Mekân, Çantay Kitapevi, İstanbul
- Yiğit, A. (2002). Güneydoğu Toroslar'ın Yöresel Etüdü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 47-77.
- Yiğit, A., (1994). Sivrice-Maden Yöresinin Mevzii Coğrafyası (Yayınlanmamış Doktora Tezi), F.Ü. Sos. Bil Enst. Coğr. Anabilim dalı, Elâzığ
- Yiğit, A., Hayli, S., Karakaş, E. (1995). Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki İl ve İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Özellikleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1-2).
- Yumuşak, H. (2019). Altınözü (Hatay) İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası., Yüksek Lisans Tezi. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü